

**Filozofická fakulta Univerzity Palackého
Katedra anglistiky a amerikanistiky**

**Překlad textu z oblasti historie
s překladatelským komentářem**

**Translation of a historical text with a
commentary**

(Bakalářská práce)

Autor: Michala Jurníčková
Vedoucí práce: Mgr. Ondřej Molnár
Olomouc 2014

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla úplný seznam citované a použité literatury.

V Olomouci dne 6.5. 2014

.....

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Ondřeji Molnárovi za užitečnou metodickou pomoc a cenné rady při zpracování bakalářské práce, panu Eaglu Glassheimovi za cenné rady a doplňující informace a své rodině a všem, kdo mě během psaní bakalářské práce jakkoliv podporovali.

V Olomouci dne 6. 5. 2014

Obsah

1	ÚVOD.....	5
2	PŘEDMLUVA.....	7
3	TEORETICKÁ ČÁST.....	8
3.1	PŘEKLAD A JEHO FÁZE.....	8
3.1.1	Definice překladu.....	8
3.1.2	Fáze překladatelského procesu.....	9
3.1.3	Dvoufázový model.....	9
3.1.4	Třífázový model.....	10
3.1.5	Smyčkový model.....	10
3.2	POTŘEBA PŘEKLADATELSKÉ ANALÝZY, JEJÍ ROLE A FUNKCE.....	11
3.2.1	Vnětextové faktory.....	12
3.2.2	Vnitrotextové faktory.....	16
3.2.3	Teorie skoposu.....	18
3.2.4	Koheze a koherence.....	18
3.2.5	Fidelita/ekvivalence.....	19
3.2.6	Ekvivalence na rovině gramatické a syntaktické.....	19
3.2.7	Formálnost.....	20
3.2.8	Explicitnost a implicitnost.....	21
3.3	VĚDECKOTECHNICKÝ STYL.....	22
4	PRAKTICKÁ ČÁST.....	24
5	ZÁVĚR.....	51
6	PŘÍLOHA - originální text.....	56

1 ÚVOD

Cílem této bakalářské práce je adekvátně přeložit vědecký článek amerického historika Eagla Glassheima s názvem *National Mythologies and Ethnic Cleansing: Expulsion of Czechoslovak Germans in 1945*. Autor v současné době pracuje na univerzitě British Columbia ve Vancouveru a tento jeho příspěvek vyšel v roce 2000 v časopise *Central European History*, který vydává historické články z různých období týkající se střední Evropy a vychází čtvrtletně již od roku 1968. Dosud neexistuje český překlad tohoto textu. Vydavatelem tohoto čtvrtletníku je Oxford University Press.

Práce tohoto autora je určena primárně pro osoby zajímající se o historii, v tomto případě tedy konkrétně o odsun německého obyvatelstva z Československa následující po druhé světové válce a o historický vývoj česko-německých vztahů. U českého příjemce tohoto textu se tedy předpokládá zájem o dějiny střední Evropy a určitá znalost historického kontextu daného tématu. A protože vědecký článek patří do kategorie literatury faktu, je podle autorky Dagmar Knittlové pro kvalitní překlad důležité „sdělovat myšlenky přesně, výstižně a úplně“ (Knittlová, 2000, str. 137). Z těchto důvodů jsem zvolila strategii věrného překladu, jehož smyslem je zachovat záměr a realizaci původního textu (Newmark, 1988, str. 46).

Práci jsem rozdělila na tři části – první tvoří krátká předmluva k seznámení s tématem a zbytek práce se dělí nejprve na část teoretickou, kterou tvoří překladatelský komentář, ve kterém jsem se zaměřila především na analýzu zdrojového textu podle pojetí Christiane Nordové (1991) a část druhá, praktická, se skládá ze samotného překladu. V rámci této podkapitoly se budu zabývat vztahem mezi zdrojovým a cílovým textem, překladovou ekvivalencí a faktory analýzy zdrojového textu.

V teoretické části jsem vycházela ze dvou anglicky psaných publikací o překladu. Kromě díla již zmíněné Christiane Nordové *Text Analysis in Translation: Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-oriented Text Analysis* (1991) využívám poznatků z knihy Petera Newmarka *A Textbook of Translation* (1988) a to zejména z kapitol věnovaných analýze textu a překladatelským postupům. Informace o teorii skoposu jsem čerpala z článku *Translation and*

Intercultural Communication: Similarities and Differences od Christiane Schäffnerové (2003). Z českých autorů jsem pro tuto práci použila knihy Dagmar Knittlové *Překlad a překládání* (2010) a *Funkční styly a překlad* (2000), konkrétně kapitoly zaměřené na funkční styly a na překlad odborného textu. Dále jsem čerpala z knihy Zbyňka Fišera *Překlad jako kreativní proces* (2009), ze které jsem vycházela zejména z kapitoly věnované strategii překladu. Dalším zdrojem mé práce byla díla Ludmily Urbanové *Stylistika anglického jazyka* (2008), odkud čerpám poznatky týkající se formálního a neformálního stylu a *Úvod do anglické stylistiky* (2002), kde jsem se zaměřila především na kohezi a koherenci. Z knihy Jiřího Levého *Umění překladu* (1963) jsem se zaměřila především na kapitolu týkající se jeho pojetí překladu. Pro tuto práci byla podkladem také kniha Jána Vilikovského a Emila Charouse s názvem *Překlad jako tvorba* (2002), ze které jsem čerpala informace zejména o překladatelském procesu.

2 PŘEDMLUVA

Před téměř sedmdesáti lety, v letech 1945-1946 došlo v poválečném Československu k bouřlivým událostem, které ještě dnes občas vyvolávají silné emoce a kontroverzi. Poměrně mnoho pamětníků poválečného odsunu z Československa - ať už Čechů, Slováků, i Němců - je stále naživu a jejich vzpomínky na odsun a to, co při něm i po něm následovalo, jsou stále hodně živé, bolavé a nikdy nevyblednou. Navzdory tomu, že většina dnešních pamětníků byla sotva starší deseti let a nenesli žádnou vinu na tom, co bylo příčinou odsunu – na druhé světové válce, kterou Německo rozpoutalo.

Nechci zde zkoumat a argumentovat, zda byl odsun správný, nebo zda byl jen logickým krokem, ale jen se zamyslet, připomenout a nezapomenout na neradostnou minulost, která už by se nikdy neměla opakovat. Protože, jak řekl kdysi George Santayana, *“kdo nezná svou minulost, je nucen si ji zopakovat.”* To byl jeden z důvodů, proč jsem si jako téma své bakalářské práce vybrala překlad následujícího článku.

3 TEORETICKÁ ČÁST

3.1 PŘEKLAD A JEHO FÁZE

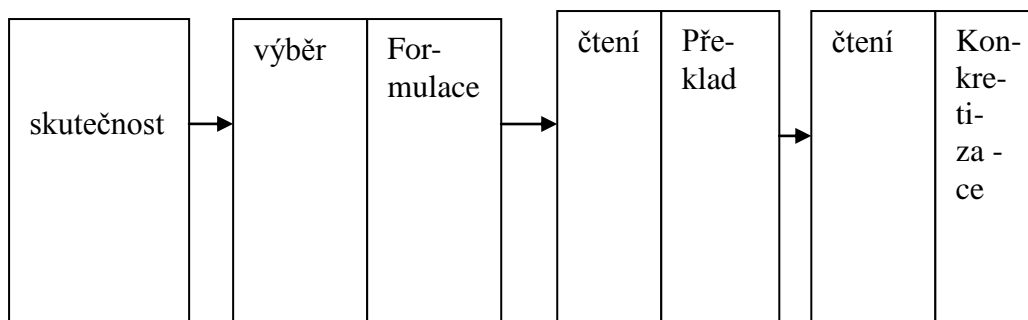
3.1.1 Definice překladu

Christiane Nordová definuje překlad jako produkt funkčního textu, který zachovává vztah se zdrojovým textem, který je specifikován podle skoposu (o kterém budu psát podrobněji dále). Díky překladu také může existovat komunikace, která by jinak kvůli jazykovým a kulturním bariérám nebyla možná. Podle této translatožky je nejdůležitějším kritériem pro překlad jeho funkčnost a mezi cílovým a zdrojovým textem musí být zachován vztah (Nordová, 1991, 28).

Podle Dagmar Knittlové v dnešní době spočívá role překladatele především v překonávání mezikulturních bariér (Knittlová, 2000, 5).

Jiří Levý pojímá překlad jako sdělování a to tak, že „*dešifruje sdělení, které je obsaženo v textu původního autora a přeformulovává (zašifrovává) je do svého jazyka.*“ Toto sdělení pak dešifruje cílový čtenář (Levý, 53). Podle této teorie pak vzniká dvojčlenný komunikační řetěz (tamtéž, 53):

Obrázek komunikačního řetězce:

3.1.2 *Fáze překladatelského procesu*

Přístupy k překladatelskému procesu nejsou jednotné, většina příruček však uvádí tři fáze překladatelského procesu. Tyto fáze pojmenovává každý autor jinak, ale v principu se vždy jedná nejprve o porozumění výchozího textu, dále pak o samotný převod z jednoho jazyka do druhého a za třetí o konečné vytvoření a revizi nového textu.

Aby tyto fáze byly úspěšné, musí překladatel dodržovat několik zásad, které podle Etienna Doleta zahrnují dokonalé pochopení výchozího textu, dokonalou znalost jazyka originálu i jazyka překladu, používání každodenního jazyka, vhodnou volbu a uspořádání slov a vyhýbání se doslovnému překladu (Vilikovský, 2002, 71).

První fází překladu podle Vilikovského je interpretace textu, kdy překladatel „*vyhodnocuje text jako umělecké dílo, hledá jeho základní ideu, sleduje vytváření uměleckých obrazů i to, jak se projevuje v autorské práci s jazykem*“ (tamtéž, 96).

Další částí překladatelského procesu je koncepce, neboli převod textu z jednoho jazyka do jiného, který navazuje na interpretaci. Někteří autoři (například Jiří Levý) koncepci považují za součást interpretace, která však nezasahuje – na rozdíl od koncepce – fází reprodukční. Koncepce totiž „*determinuje prostředky použité v poslední fázi procesu*“ (tamtéž, 103).“

Další rozdíl mezi těmito dvěma fázemi je ten, že interpretace se orientuje jen na výchozí kulturu, zatímco během tvorby koncepce do překladatelského procesu zasahuje i kultura cílová (tamtéž, 104). Třetí, závěrečnou, fází, která je „*přímo odpovědná za výsledné znění díla*“, je vytvoření nového textu (tamtéž, 127).

3.1.3 *Dvoufázový model*

Podle tohoto modelu se překlad skládá ze dvou fází, které jdou chronologicky za sebou – z analýzy (fáze porozumění) a ze syntézy (fáze rekonstrukce). V první fázi překladatel čte zdrojový text a analyzuje jeho relevantní rysy a ve druhé fázi reprodukuje text do cílového jazyka. Tento model je založen na přesvědčení, že překlad je střídáním kódů, který probíhá výměnou jednoho znaku za znak jiný. Podle Nordové je tento

model špatný, neboť podle něj překladateli k práci stačí jen pasivní znalost zdrojového jazyka a produktivní znalost cílového jazyka, což není správné tvrzení. (Nordová, 30-31). Tato translatožka prosazuje tzv. smyčkový model, kterým se budu zabývat později.

3.1.4 Třífázový model

První a třetí fáze dvou i tří fázového modelu jsou totožné, ale tří fázový model má oproti dvoufázovému modelu navíc fázi překódování, která patří chronologicky na druhé místo mezi fázi dekodování a fázi rekonstrukce. Tento model je tedy rozdělen na tři po sobě jdoucí fáze – dekodování a porozumění (analýza), překódování (přesun) a znovuzakódování do cílového jazyka (syntéza). (tamtéž, 31)

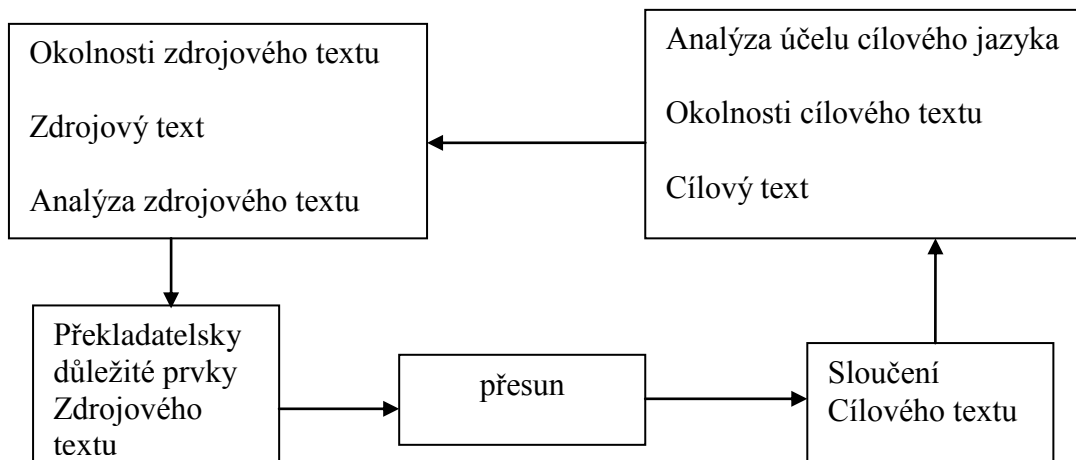
Prvním krokem ve dvou i tří fázovém modelu je detailní analýza gramatických, sémantických a stylistických prvků v textu, která překladateli umožňuje plné pochopení explicitních i implicitních informací. V druhé fázi je „význam přijaté zprávy“ vztažen k „záměru cílové zprávy“ a následně převeden do cílového jazyka. Třetí fází tohoto modelu restrukturalizace zdrojového textu do cílového textu (tamtéž, 32).

3.1.5 Smyčkový model

Ch. Nordová nepovažuje ani třífázový model překladu za dostačující, protože podle ní nevěnuje pozornost pokynům, které dává původce textu překladateli. Jen prostřednictvím těchto pokynů můžeme kontrolovat výsledky překladatelova pojetí textu (Nordová, 32-33).

V teorii smyčkového modelu existují také tři fáze (ačkoliv Nordová upřednostňuje spíše termín „kroky“) překladatelského procesu – nejprve je potřeba objevit účel (skopos) textu, dalším krokem je analýza zdrojového textu, která má dvě části – nejprve překladatel zjišťuje, zda jsou informace ze zdrojového textu kompatibilní s překladatelským zadáním a poté, v druhé části, provádí srozumitelnou analýzu všech úrovní textu a zaměřuje se na části textu, které jsou v cílovém textu obzvláště důležité. Posledním krokem smyčkového modelu je konečné uspořádání cílového textu, čímž se smyčka uzavírá (tamtéž, 33).

Obrázek smyčkového modelu podle Ch. Nordové:

3.2 POTŘEBA PŘEKLADATELSKÉ ANALÝZY, JEJÍ ROLE A FUNKCE

Dříve, než začne samotný překlad, by měl překladatel provést srozumitelnou analýzu výchozího textu, aby se ujistil, že text zcela a správně pochopil (Nordová, 1991, 5). Translatolog Peter Newmark navrhuje, aby překladatel přečetl originální text alespoň dvakrát – poprvé pro pochopení smyslu textu a podruhé, aby ho pochopil z překladačského úhlu pohledu (Newmark, 1988, 11). Podle Dagmar Knittlové ale jen pochopení textu nestačí, protože je nutné proniknout i do smyslu textu (Knittlová, 2000, 27).

Zdrojový text může být analyzován ze dvou perspektiv – z pohledu tvůrce nebo z pohledu příjemce. V případě analýzy z pohledu tvůrce se překladatel zaměřuje především na textový záměr autora, který má velký vliv na funkci textu (Nordová, 15-17).

Při analýze textu z pohledu příjemce je může dojít k několika situacím: 1) Záměr odesílatele nebyl úspěšně realizován a příjemce tak nemusí tento záměr rozpoznat a místo toho si z textu vytvoří svůj vlastní záměr, který může od toho zamyšleného být odlišný. 2) Záměr odesílatele a očekávání příjemce textu mohou být totožné, ale nemusí být vzájemně kompatibilní. Dokud text není přijat příjemcem, zůstává jako produkt

autorova záměru provizorní. Teprve příjemce zakončuje komunikační akt textu. Z toho vyplývá, že text může mít tolik funkcí, kolik má příjemců (tamtéž, 15-17).

Existuje mnoho návrhů, jak by se k překladatelské analýze mělo přistupovat a jak by se měly nejlépe řešit případné překladatelské problémy. Překladatelská analýza textu by se dle pojetí Christiane Nordové neměla skládat jen z celkového porozumění a správné interpretace a neměla by se skládat jen z popisu lingvistické a textové struktury, ale měla by také být spolehlivým základem pro překladatele, který se musí neustále rozhodovat mezi různými překladatelskými procesy. (Nordová, 1991, 5).

Tato práce je zaměřena především na analýzu zdrojového textu, roli autora, příjemce a dalšími vnětextové a vnitrotextové faktory v pojetí Christiane Nordové. Jak už jsem nastínila v úvodu, v překladu jsem se snažila vzhledem k typu článku zachovat maximální stupeň ekvivalence.

3.2.1 Vnětextové faktory

Vnětextové faktory se zabývají informacemi o autorovi, odesílateli, příjemci textu, textovým záměrem odesílatele, médiem nebo komunikačním kanálem, účelem, místem a časem vzniku textu. Tyto faktory by měl překladatel analyzovat ještě před samotným překladem a to tak, že sleduje, v jaké situaci je text použit (Nordová, 36-37).

3.2.1.1 Vysílatel textu a tvůrce textu

I když je v mnoha případech textový vysílatel i tvůrce totožný, je v překladatelské analýze důležité je od sebe odlišit. Odesílatelem textu je osoba, která ho dále používá k předání informace nebo se snaží se příjemce textu nějak zapůsobit. Tvůrcem textu je osoba, která text píše dle pokynů odesílatele a řídí se při jeho tvorbě pravidly a normami danými jazykem a kulturou. (Nordová, 43).

V článku, který jsem přeložila, je tvůrcem textu i jeho vysílatelem Eagle Glassheim, o kterém jsem již psala více v úvodu k práci. V takovém

případě má jako tvůrce textu větší roli než coby vysílatel, protože se od autora neočekává, že do textu vnese svůj vlastní komunikační záměr (tamtéž, 43).

3.2.1.2 Autor

Původce výchozího textu je pro překladatele velmi důležitý, je to stěžejní článek, kterým proces překladu začíná a rozhoduje o jeho pokračování (Nordová, 1991, 8).

Autorem přeloženého článku je Eagle Glassheim, americký profesor, který se narodil roku 1970 v USA a v současné době pracuje na univerzitě Britské Kolumbie (University of British Columbia) ve Vancouveru, konkrétně na katedře historie a zabývá se moderními dějinami střední a východní Evropy.

3.2.1.3 Textový záměr autora

Tento faktor je pro překladatele zvláště důležitý, protože díky němu se rozhoduje, jaká bude struktura textu a do jaké míry je nutné zachovat věrnost zdrojovému textu (Nordová, 50).

Účelem článku Eagla Glassheima je poskytnout zájemcům informace o skutečné historické události, z čehož vyplývá, že text je poměrně formální a je nutné ho přeložit co nejvěrněji, aby nedošlo ke zkreslení skutečnosti.

3.2.1.4 Příjemce textu

Pro kvalitní překlad je nutné vědět, pro jakou skupinu je překládaný text určen, kdo je předpokládaným příjemcem výchozího i cílového textu a k jakému účelu je originál překládán a v jaké komunikační situaci bude translát v cílové kultuře pravděpodobně použit. Překladatel tedy musí

směřovat pozornost především na cílový text. Při překladu je důležité, aby informace obsažené v translátu byly v převážné většině obsažené ve výchozím textu (Fišer, 4). Dále je důležité odhadnout, zda čtenáře téma zajímá a má o tématu určité znalosti (Newmark, 19).

Ch. Nordová považuje příjemce textu za pravděpodobně nejvýznamnější vnětextový faktor. Velká pozornost je věnována zejména tomu, co od odesílatele textu očekává a prostředí, odkud pochází (Nordová, 51). Předpokládaným příjemcem výchozího textu je člověk zabývající se historií českých zemí.

Články Eagla Glassheima jsou pro českého příjemce často velmi explicitní, z čehož vyplývá, že zamýšlenými příjemci jeho textů jsou primárně osoby zabývající se historií střední Evropy, které ovšem nejsou české, ale ani slovenské nebo německé národnosti a nepředpokládají se u nich tedy specifické znalosti, které má běžný český občan.

3.2.1.5 Médium / kanál

Pod pojmem médium Ch. Nordová rozumí prostředek, který čtenáři zprostředkovává text. Je důležité si uvědomit, zda komunikace probíhá rozhovorem z očí do očí nebo písemně. Podle toho se potom překladatel rozhoduje mimo jiné v tom, jak moc má být sdělení explicitní, jaký typ vět by měl používat a v případě sdělení z očí do očí jaká by měla používat gesta (Nordová, 56).

V písemném styku se prostředkem - médiem - rozumí „nosič“, který překládaný text obsahuje, tedy zda jde o časopis, knihu, encyklopedii atd. Od tohoto nosiče se poté odvíjí okruh a počet příjemců cílového textu, což je pro překladatele důležité.

Jak již bylo řečeno v úvodu, články Eagla Glassheima se týkají historie střední Evropy a vycházejí v historických časopisech *Central European History*. U čtenářů – výchozího i cílového textu – se tedy předpokládá zájem a pozitivní přístup k danému tématu a alespoň základní, spíše ale vyšší, stupeň znalosti souvislostí.

3.2.1.6 Motiv textu

V rámci této části překladatelské analýzy by si měl překladatel položit otázku, za jakým účelem text vznikl a při jaké příležitosti (Nordová, 67). Článek od Eagla Glassheima vznikl se záměrem jeho publikace v americkém historickém časopise a cílem je informovat čtenáře, který má zájem a určitý stupeň povědomí o problematice, o historické události, která se odehrála na území střední Evropy.

3.2.1.7 Čas komunikace

Při překladu je důležité si uvědomit, kdy výchozí text vznikl, protože čím delší doba mezi vznikem textu a jeho překladem uplynula, tím více je reálné, že text bude zastaralý, protože, jak uvádí Ch. Nordová, každý jazyk se neustále vyvíjí. V závislosti na stáří textu je možné, že překladatel a příjemce mohou od textu čekat něco zcela jiného (Nordová, 63).

Článek Eagla Glassheima byl napsán i publikován v roce 2010 a pojednává o událostech dávno minulých a není tedy možné, že by došlo k aktualizaci tématu. Čtenář by tedy neměl mít zásadní problém s pochopením textu kvůli jeho zastarávání.

3.2.1.8 Místo komunikace

Eagle Glassheim svůj článek napsal na princetonské univerzitě v USA, kde byl následně i publikován. Při překladu do češtiny je nutné tuto skutečnost zohlednit, protože text je pro českého čtenáře až příliš explicitní, o čemž budu podrobněji psát v kapitole o explicitnosti.

3.2.1.9 Funkce textu

Textová funkce je pro většinu překladatelských přístupů velmi důležitým

faktorem překladatelské analýzy (Nordová, 70). Původní text spadá do literatury faktu, konkrétně do vědeckého stylu a jeho funkce je tedy především informativní.

3.2.2 Vnitrotextové faktory

Vnitrotextové faktory zdůrazňují důležitost odkazů na mimojazykovou realitu (Nordová, 82). Do těchto faktorů se řadí téma, obsah a struktura textu, větná struktura, suprasegmentální a neverbální prostředky, lexikum a presupozice. Tyto faktory budou analyzovány v následujících podkapitolách.

3.2.2.1 Téma

Tématem přeloženého článku je historická událost, konkrétně odsun německého obyvatelstva z Československa po roce 1945. Jedná se o monotematický článek, a vzhledem k tomu, že se jedná o historický námět, nalezneme v textu velmi rozsáhlý poznámkový aparát, který odkazuje na citované zdroje nebo podává vysvětlení k již řečenému.

3.2.2.2 Obsah textu

Text začíná popisem odsunu německého obyvatelstva z poválečného Československa a postupně se dostává až k základním příčinám těchto událostí. Dále je věnován prostor především národním mytologiím, které k těmto událostem významně přispěly. Článek poté pokračuje popisem, jak odsun probíhal a jak vyhrocené byly česko-německé vztahy bezprostředně po válce. Text obsahuje úryvky z projevů prezidenta E. Beneše, jiných členů vlády a citace novinových článků i archivních pramenů.

3.2.2.3 Textová struktura

Přeložený článek není závislý na žádném jiném textu. Dá se říct, že autor článku zpočátku postupuje retrospektivně, neboť začíná u jedné události a zkoumá její příčiny, tedy se vrací v čase zpátky. Ke konci se ovšem plynule dostává do doby, ve které začal a postoupil v čase ještě o kousek dále. Přesto je text přehledný, jasně strukturovaný, rozdělený na odstavce a na vzájemně navazující kapitoly, které jsou od zbytku textu odděleny větším písmem.

3.2.2.4 Větná struktura

V textu se často vyskytují poměrně dlouhá, složitá souvětí, souřadící i podřadící. Vzhledem k tomu, že tento článek je informativní a poměrně formální, používá autor téměř výhradně oznamovací věty, jejichž struktura se neodchyluje od anglických gramatických pravidel. Časté je užívání gerundiálních vazeb, konektorů i uvozovek, které plní funkci označení přímé řeči nebo se používají k označení terminologie. Vzhledem k tomu, že se jedná o literaturu faktu, je účel textu výchozího a cílového jazyka totožný a jakákoliv adaptace není možná.

3.2.2.5 Presupozice

U čtenáře výchozího i cílového textu se - vzhledem k tomu, že jde o odborný článek zaměřený na poměrně úzký okruh čtenářů - předpokládá zájem o historii, a to konkrétně o dějiny střední Evropy během druhé světové války a bezprostředně po ní. Taktéž se již před čtením tohoto článku předpokládá určitá míra znalostí týkající se tématu odsunu.

3.2.2.6 Suprasegmentální prvky

Pod tímto pojmem se rozumí takové prvky organizace textu, které překračují hranice dané lexikálními a syntaktickými segmenty, větami a odstavci a které dávají textu specifický ráz (Nordová, 120). Jejich účelem tedy je text zdůraznit. Zvláštností přeloženého textu je, že autor do něj místy přidává do závorky a kurzívou česká slova, což článku přidává na důraznosti a realističnosti. Pro zdůraznění se v textu vyskytují také

uvozovky a přímé i nepřímé citace a objevila se tam i německá slova psaná kurzívou.

3.2.2.7 Neverbální prvky

Tento článek je vytištěn typem písma, díky kterému se zdá být mnohem starší, než ve skutečnosti je. Jinak se v textu nevyskytují žádné zvláštní neverbální prvky kromě již zmíněných uvozovek a kurzívy.

3.2.2.8 Lexikum

Autor tohoto článku vzhledem k neutralitě, objektivnosti a relativně vysoké formálnosti nemá mnoho možností, jak do textu zasahovat nespisovnými jazykovými prostředky. Na druhou stranu se ale v textu nezřídka vyskytují i prvky neformálního stylu a to prostřednictvím idiomů a frázových sloves. Vzhledem k tomu, že autor je původem Američan nyní žijící v Kanadě, dá se předpokládat, že je mu nejbližší americká, potažmo kanadská angličtina.

3.2.3 Teorie skoposu

Teorie skoposu je přístup k překladu, který v roce 1978 poprvé představil německý translátolog Hans Vermeer. Slovo *skopos* pochází z řečtiny a překládá se jako „účel překladu“. Skopos je nutné definovat ještě dříve, než začne samotný překlad textu. Vermeer vyslovil o této teorii základní pravidlo: lidská činnost je určena účelem (skoposem) a proto je funkcí svého účelu (Translation and intercultural communication: Similarities and Differences, 84). Pro tuto teorii tedy platí, že pro překládání je rozhodující jeho funkce (Fišer, 135). Kromě skoposu jsou pro překlad důležité ještě další dva faktory – vnětetová a vnitrotetová koherence.

3.2.4 Koheze a koherence

Pod pojmem koherence se rozumí „*síť vztahů, které organizují a vytvářejí text*“ (Knittlová, 2000, 98), logická návaznost textu, která pomáhá čtenáři pochopit text i bez znalosti specifických detailů a snižuje „*množství možných výkladů, které mají jazykové prvky izolované*“ (tamtéž 31). Koherenci překladatel buduje „*na základě pochopení koherence textu výchozího jazyka*“ (tamtéž, 31). L. Urbanová chápe koherenci jako „*vlastnost diskurzu, která přispívá k jeho významové jednotě a především smysluplnosti*“ (Urbanová, 2002, 66). Koherence je obvykle doprovázena kohezí, aby text dával smysl a současně byl logicky propojen. Vnitrotextová koherence se nazývá fidelita (Fišer, 136), které se budu věnovat v následující kapitole.

Kohezí se rozumí pojem, „*který se vztahuje ke struktuře promluvy nebo textu a označuje jazykové prostředky, které pomáhají textovou strukturu vytvořit.*“

3.2.5 Fidelita/ekvivalence

Fidelita (nebo také věrnost či ekvivalence) je nutným předpokladem úspěšné komunikace. Sdělení a text musí pro příjemce být srozumitelné, tedy vnitrotextově koherentní (tamtéž, 136). Jedná se „*vytvoření mezitextové koherence mezi výchozím a cílovým textem při zachování vnitrotextové koherence cílového textu v nových komunikačněsituačních okolnostech*“ (tamtéž, 136-137).

Od překladu se obvykle očekává, že bude „věrný“ zdrojovému textu tím, že zachová jeho základní rysy. Lingvisté a literární kritici dokonce staví věrnost na úroveň ekvivalence, která je „*nejvyšším možným stupněm shody v překladu nebo v překladatelské definici*“ (Nordová, 22).

Peter Newmark ve své knize uvádí, že cílem věrného překladu je přesně reprodukovat kontextový význam originálního textu v rámci gramatických možností cílového jazyka a snaží se být zcela věrný záměrům autora výchozího textu (Newmark, 46).

3.2.6 Ekvivalence na rovině gramatické a syntaktické

Při překladu do češtiny překladatel musí brát v úvahu morfologické rozdíly mezi výchozím a cílovým jazykem. Potíže nastávají v případech, kdy jsou v obou jazycích rozdílně vyjádřeny gramatické kategorie (Knittlová, 2000, 92).

V článku, který jsem přeložila, bylo místy obtížné se při překladu rozhodnout pro stylisticky nejvhodnější překlad gerundiálních tvarů, které se v textu vyskytují poměrně hojně a které v češtině teoreticky existují ve formě přechodníků, ale prakticky se vyskytují téměř výhradně jen ve starších textech. Jako příklad lze doložit tyto věty ze strany 468 a 476 ve výchozím textu: „*Declaring the column a symbol of German Habsburg oppression, they pulled it down, reclaiming this central space for the Czech nation.*“ „...*,Having lived for six years in the shadow of Špilberk, the Czech wanted revenge against Germans, guilty or otherwise.*“

Také při překladu bylo nutné vzít v úvahu větné kondenzory, které se v angličtině běžně používají, zatímco čeština používá spíše věty hlavní nebo vedlejší (tamtéž, 95). Tento problém jsem, pokud to bylo stylisticky přijatelné, řešila rozdělením jedné věty na dvě. Příkladem je hned úvodní věta článku: „*Beginning of January 1946, trains filled with Sudeten Germans - forty wagons, thirty passengers per wagon – left Czechoslovakia daily for the American Zone of occupied Germany.*“

Dále se problémy občas vyskytly při správném překladu časové souslednosti a předminulého času, tedy gramatických kategorií, které v češtině taktéž chybí nebo se prakticky nepoužívají a muselo tedy kvůli dosažení stylisticky správného překladu dojít k transpozicím.

Tento jev výstižně ukazuje věta na první straně výchozího textu: „*By the end of 1945, Czech soldiers, security forces, and local militias had already expelled over 700, 000 Sudeten Germans to occupied Germany and Austria.*“

3.2.7 Formálnost

Podle Ludmily Urbanové je formálnost vymezena vztahem mezi komunikujícími osobami, který provází odstup, oficiálnost, nebo

odměřenost (Urbanová, 2002, 39).

I přes relativně vysokou úroveň formálnosti se v původním textu občas vyskytují prvky neformálního stylu a to zejména ve formě idiomů a frázových sloves.

Jako příklady uvádím z originálního textu na straně 469 větu: „*Almost as soon as the ink was dry on Czechoslovakia's minority protection treaty in 1919, Germans began flooding the League of Nations with petitions*“ a na straně 465 tuto větu: „*...they indicate a theoretical commonality of ends, but they tell us little about how cleansing was carried out.*“

3.2.8 Explicitnost a implicitnost

Pod pojmem explicitnost se rozumí větší množství informací výslovně vyjádřených. Překladatel se často setkává s tím, že se text při překladu nutně rozšiřuje. (Knittlová, 2000, 39).

V článku, který jsem přeložila, má však překladatel do češtiny v některých částech překladu naopak méně práce než kdyby překládal do jiných jazyků. Nemusí totiž vše vyjadřovat explicitně, neboť u českých příjemců výchozího textu, a navíc u odborníků zaměřených na dané téma, se předpokládají specifické znalosti, které příjemce jiné národnosti nutně mít nemusí.

Typickým příkladem tohoto jevu je poznámka č. 13 na straně 467 ve výchozím textu o češtině a slovenštině: „*The two languages are closely related and mutually intelligible, but they are clearly not two dialects of one language.*“ Na téže straně je pro českého předpokládaného příjemce tohoto textu také nadbytečný text ve formě přiblížení Bílé hory: „*...was White mountain (Bílá hora), a bump on the landscape of suburban Prague...*“ Poměrně hodně – z pohledu českého čtenáře - jsou v textu na straně 470 specifikovány i Lidice a Heydrichiáda: „*Hitler ordered the destruction of the small town of Lidice...*“ a „*A wave of executions of suspected resistors followed during the so-called Heydrichiáda.*“ Tyto a podobné informace jsem tedy z překladu zcela vynechala.

3.3 VĚDECKOTECHNICKÝ STYL

Jak již bylo řečeno v úvodu, článek Eagla Glassheima svou strukturou a povahou patří do kategorie vědeckotechnického literárního stylu. V této podkapitole stručně nastíním, co je pro tento žánr typické a jakými zásadami by se tedy překladatel měl řídit.

Dagmar Knittlová uvádí, že se jedná o základní styl věcné literatury a má odborně sdělnou funkci. Vědecký styl má nejčastěji písemnou formu a jeho nejcharakterističtější rysem je jeho monologičnost. Z toho vyplývá, že „*projev musí být obsahově i formálně úplný.*“ Tento styl musí být kvůli své časté pojmové náročnosti zřetelný z hlediska jazyka i stylu a musí být jednoznačně srozumitelný. Vědecký styl vyžaduje nutné vyjadřování vztahů mezi větami a to zejména okolnostní. Ve vědeckém textu se často vyskytují konektory, odkazovací a ukazovací výrazy a především podřadné spojky, čímž se dosahuje textové hierarchizace (Knittlová, 2000, 137).

Jako ukázkou jednoho z mnoha konektorů jsem zvolila tento příklad ze strany 483 originálního textu: „*It is the result of the logic of nation-building taken to an extreme end, that of a pure, or supposedly pure, national state. Second, it feeds off a modern urge to rationalize, to engineer societies and populations.*“

Z hlediska syntaxe je vědecký styl poměrně chudý – pořádek slov je objektivní, nestřídají se v něm osobní zájmena a nepoužívají se v něm neobvyklé nebo expresivní konstrukce. Věty mají logickou a pevnou kostru a koncentrovanou, do značné míry stereotypní skladbu. Dalším typickým a nutným rysem vědeckotechnického stylu je přísná objektivita, která vyžaduje větší množství pasív a neosobní konstrukce. V oblasti lexika je vědecký styl pojmový a jeho typickým slovním druhem jsou substantiva nebo adjektiva (tamtéž, 137). U odborných textů je podle této autorky slovní zásoba nejtypičtější, protože se zde vyskytují specifické vrstvy lexikálních jednotek, neboli termínů a „*ustálená nomenklatura v rámci jednotlivých oborů*“. Tento styl má sklon k nominalizaci, což se projevuje v multiverbizaci (Knittlová, 2010, 211).

Ve většině vědeckých článků mají obvykle převahu odborné výrazy, to ale příliš neplatí pro články týkající se historie. Tyto výrazy se zde

vyskytují, ale nemají v textu převahu, o to více jsou ovšem pro zachování správné interpretace textu důležité.

Konkrétně v tomto textu jsem při překladu do češtiny narazila na problém především s rozlišením a překladem termínů *expulsion* a *transfer* – *vyhnání a odsun*, protože zde neexistuje jasné vymezení těchto pojmů a ani čeští historici neuvádějí terminologii zcela jednotně, protože tato označení jsou do značné míry subjektivní. To dokazuje i fakt, že Němci pro tyto události většinou používají termín *Vertreibung* – vyhnání, zatímco v Čechách se častěji mluví o odsunu. Dodržovala jsem tedy autorovo pojetí a *expulsion* jsem překládala jako vyhnání a *transfer* jako *odsun*, popřípadě *přesun*.

Co se týká jazykové stránky, je v zájmu tohoto stylu definovat věci přesně, jasně a logicky. Základním slohovým postupem vědeckého článku je výklad, při němž autor textu problém vysvětluje, uvádí argumenty a postupuje logicky (tamtéž, 138).

4 PRAKTICKÁ ČÁST

NÁRODNÍ MYTOLOGIE A ETNICKÉ ČISTKY: ROK 1945 A VYHNÁNÍ SUDETSKÝCH NĚMCŮ

EAGLE GLASSHEIM

Psal se počátek ledna roku 1946, když z Československa denně odjíždělo čtyřicet vagónů naplněných sudetskými Němci, kteří tuto zemi opouštěli a mířili do americké zóny okupovaného Německa. V každém vagónu bylo třicet lidí. Koncem roku 1946 už měla československá vláda hotový „organizovaný odsun“ téměř dvou milionů Němců, a to způsobem, který v mnoha ohledech splnil nařízení Postupimské dohody, že odsun proběhne „řádně“ a „humánně.“¹ Pokud se ale zaměříme pouze na tyto vlaky s lidským nákladem, zúží se nám rozsah humanitární katastrofy, které Němci čelili bezprostředně po kapitulaci nacistů v letních měsících roku 1945. Koncem roku 1945 už měli čeští vojáci, bezpečnostní síly a lidové milice na kontě sedm set tisíc sudetských Němců vystěhovaných do okupovaného Německa a Rakouska. Třicet tisíc Němců zemřelo při nucených pochodech, v koncentračních táborech plných nemocí a při hromadných popravách a masakrech.²

Čeští historici a politici až donedávna toto násilí, které trvalo tři měsíce, eufemisticky nazývali „divoký odsun,“ což mělo poukazovat na úzkou spojitost s organizovaným odsunem v roce 1946. Toto pojmenování obou odsunů poukazuje na konečné výsledky: vystěhování Němců z Československa. Například Radomír Luža ve své studii „The Transfer of Sudeten Germans“ z roku 1964 shrnul tyto dva odsuny pod název „přesun“. Také kritici odsunu spojují tyto dvě události pod shrnující název „etnické čistky“, tj. násilné odstranění etnické skupiny z území s cílem vytvořit

1 Radomír Luža, *The Transfer of the Sudeten Germans* (New York, 1964), 279-86

2 Ačkoliv se historikové v počtu mrtvých značně rozcházejí, v nedávno vydané zprávě se česko-německá „spojená historická komise“ shodla na počtu 19-30 tisíc mrtvých. Kolektivní závěry této komise se objevují ve spisu s názvem „Konfliktní společenství, katastrofa, uvolnění: Náčrt výkladu německo-českých dějin od 19. století (Praha, Ústav mezinárodních vztahů, 1996). Do tohoto počtu komise započítala „více než šest tisíc obětí násilných činů“ a asi pět tisíc sebevražd.

národnostně homogenní stát.³ Mnoho historiků zabývajících se odsunem a americký právník, který bojuje za lidská práva Alfred de Zayas, přisoudili vinu za odsuny československému prezidentovi Edvardu Benešovi, Josefu Stalinovi a západním vládcům.⁴ Obě strany své argumenty morálně obhajovaly tím, že byly chyceny v makropolitice studené války, a měly tak tendenci zaměřovat se spíše na vinu vládců než na roli, kterou při odsunu hráli obyčejní čeští obyvatelé.

Luža a mnoho dalších českých historiků, ať už komunistů anebo těch, kteří emigrovali, se domnívají, že odsuny byly nepříjemnou, ale spravedlivou odpovědí na sudetoněmeckou zradu a nacistickou perzekuci českého obyvatelstva během okupace Čech a Moravy v letech 1939-1945.⁵ Co se odsunu týká, po pádu komunismu došlo v české historiografii k radikální změně: čeští historici nyní pracují na dokumentaci toho, co se v letech 1945 a 1946 opravdu stalo, namísto toho, aby hledali morální a právní omluvy za odsun.⁶ I když k pochybnostem o tom, zda byl odsun morální, došlo v českých časopisech vydávaných v zahraničí již v sedmdesátých letech, nový přístup za mnohé vděčí prezidentu Václavu Havlovi, který se za odsun veřejně omluvil a odmítl koncept kolektivní viny v jakékoliv podobě.⁷ Havlův důraz na vinu a zodpovědnost jednotlivce otevřel nové možnosti k výzkumu odsunů. Jestliže máme pachatele soudit individuálně, potřebujeme přezkoumat širší i užší kontext jednotlivých případů etnických čistek.

3 Viz zvláště Alfred de Zayas, *A Terrible Revenge: The Ethnic Cleansing of the East European Germans, 1944-1950* (New York, 1994)

4 Viz zvláště Wenzel Jaksch, *Europe's Road to Postdam*, trans. Kurt Glaser (New York, 1963 [1958]). Alfred de Zayas, *Nemesis at Postdam: The expulsion of the Germans from the East* (Lincoln, 1989 [1977]).

5 Luža ve své knize věnuje deset ze čtrnácti kapitol vytváření důkazů sudetoněmecké odpovědnosti za rozpad česko-německých vztahů a za nacistická zvěrstva. Jen tři kapitoly se zabývají samotným odsunem. Viz Luža, *Transfer*.

6 Nejvýznamnějším zastáncem dokumentárního přístupu je Tomáš Staněk. Viz *Perzekuce* (Praha 1996)

7 Václav Havel to od roku 1989 zdůraznil při několika příležitostech. Viz například jeho přednáška během návštěvy německého prezidenta Richarda von Weizsäckera z 15. března 1990. Otištěno in *The Art of the Impossible: Politics and as Morality in Practise*, trans. Paul Wilson (New York, 1997), 21-28. Pro českou (a slovenskou) debatu disidentů o moralitě a odsunu, viz. Bohumil Černý, Jan Křen, Václav Kural a Milan Otáhal, eds., *Češi, Němci, Odsun* (Praha 1990). Bradley Abrams tuto debatu shrnuje a hodnotí v článku „Morality, Wisdom and Revision: The Czech Opposition of the 1970s and the Expulsion of the Sudeten Germans,“ *East European Politics and Societies* 9, sv. 2 (1995): 234-55.

Zločinci, kteří plnili rozkazy nadřízených, jsou velmi důležitým chybějícím článkem k tomu, abychom etnické čistky pochopili. I když k poválečné protiněmecké náladě přispěly i národní a mezinárodní vlivy, základními stavebními kameny procesu zuřivého vyhánění z Československa byly v létě 1945 místní podmínky a lidové smýšlení. Tento článek zdokumentuje na národní, mezinárodní a laické úrovni vznik myšlenky odsunu, přičemž se žádná z těchto úrovní nevyvinula samostatně. Během války probíhal mezi Benešem, českým odbojem a představiteli Spojenců dialog o odsunu. Roku 1945 převzaly všechny tři úrovně ideologii německé kolektivní viny za Hitlerovy zločiny, což mnozí Češi spojili s již dříve existujícím kognitivním modelem Němců coby nepřátel národa a nebezpečných kolonizátorů střední a východní Evropy.⁸ V chaotických podmínkách čerstvě poválečného Československa národní mytologie a rétorika velmi nabyly na schopnosti utvářet dění a dohnaly tak spoustu jindy zákona dbalých Čechů k etnickým čistkám na Němcích ve stovkách komunit.

DEFINICE ETNICKÝCH ČISTEK

Po rozpadu Jugoslávie se etnickými čistkami stále více zabýval tisk a historické reportáže, i když to mohlo mít negativní důsledek v podobě definičního paskvilu. Nejširší definice popisují etnické čistky jako politicky motivované návrhy na vytvoření národnostně homogenního státu. Z tohoto pohledu byly československé odsuny (divoký i organizovaný) součástí poválečného vysídlování, které v letech 1945-1947 vyústilo v násilný přesun více než dvanácti milionů Němců, dvou milionů sta tisíc Poláků, sedmi set tisíc Ukrajinců a stovek tisíc Maďarů.⁹ Hitler začal se stěhováním národů během druhé světové války v Polsku a Československu a Sovětský svaz se souhlasem Francie, Velké Británie a USA dílo zakončil změnou hranic a etnického složení regionu.

Pokud bychom šli ještě dále, široké definice předpokládají poválečný

8 Koncept „kognitivního modelu“ pochází od Daniela Goldhagena. *Hitler's Willing Executioners: Ordinary Germans and the Holocaust* (New York, 1997)

9 Phillip Ther, *The Century of Ethnic Cleansing: Forced Migration in Central and Eastern Europe between 1912 and 1995*,“ referát z konference přednesený 9. ledna 1999 na výročním kongresu americké historické asociace.

odsun v kontextu toho, co Philipp Ther nazval „stoletím etnických čistek“, které začaly a skončily nucenými odsuny na Balkánském poloostrově. Na této cestě zahrnovalo toto bouřlivé století také vysídlování a (nebo) genocidy milionů lidí v Turecku, Sovětském svazu, na indickém subkontinentu a ve Rwandě.¹⁰ Globální definice tohoto typu ale otázky spíše přidávají, než aby na ně odpovídaly – uvádějí teoreticky shodné účely, ale říkají nám jen málo o tom, jak byly čistky vykonávány.

Etnické čistky, které nedávno proběhly v bývalé Jugoslávii, zaměřily pozornost na čistky jako na zvláštní druh etnického násilí, které má své charakteristické metody. V roce 1994 se odborná komise OSN usnesla na tom, že „v kontextu konfliktů v bývalé Jugoslávii pojem 'etnické čistky' znamená vytvoření etnicky homogenního území získaného použitím síly nebo zastrahováním odsunovaných osob dané skupiny z tohoto území.“ Zpráva pokračuje popisem konkrétních prostředků používaných Srby (a příležitostně i Chorvaty), kterými při čistkách jsou:

vražda, mučení, svévolné zatčení a zadržení, popravy bez soudu, znásilnění a sexuální násilné činy, držení civilního obyvatelstva v ghettech, násilné odstranění, přemístění a deportace civilního obyvatelstva, záměrné vojenské útoky nebo vyhrožování útokem na civilisty a civilní oblasti a záměrné destrukce majetku.

Komise zdůrazňuje, že tyto metody jsou považovány za zločiny proti lidskosti a že výše definované etnické čistky jsou jasným porušením mezinárodních zákonů.¹¹

Všechny tyto prostředky s výjimkou „záměrného ničení majetku“¹² charakterizovaly od května do srpna 1945 proces vysídlování Němců z Čech. Masový, organizovaný odsun Němců v roce 1946 byl však zásadně jiný v tom, že prováděn se souhlasem mezinárodního společenství a, ačkoliv

10 Tamtéž.

11 Poslední zpráva z Rezoluce rady bezpečnosti sestavené podle OSN 780 (1992), 27. 5. 1994, par. 129. Děkuji Royovi Gutmanovi za poskytnutí této reference.

12 Češi měli tendenci německý majetek zachovat a neničit ho, protože předpokládali, že na něj budou mít právo. Čeští osídlenci, tzv. zlatokopové, se do Sudet začali stěhovat několik týdnů po německé kapitulaci a řada prezidentských dekretů z léta 1945 jim jejich nároky na německý majetek potvrdila.

byl odsun povinný, doprovázelo jej poměrně málo násilí. Abych zdůraznil rozdíly mezi těmito dvěma procesy, zaměřím se na divoké vyhánění z roku 1945 a vynechám kategorii organizovaného odsunu ze své definice etnických čistek. Ani genocida, tedy čistka spojená s vyvražďováním, nenaplnuje tuto definici. Nejsou to jen pouhé hrátky se slovy: i když cíle etnických čistek, odsunu obyvatelstva a genocidy jsou si na pohled podobné – tedy vytvoření homogenního národního státu – prostředky použité k jejich dosažení jsou diametrálně odlišné.

ČEŠI A NĚMCI DO ROKU 1945

Abychom pochopili, proč česko-německé vztahy v Československu nakonec ztroskotaly, musíme se nejdříve podívat do devatenáctého století – do dob habsburské monarchie a rychlého a intenzivního utváření národů. Vzrůstající česká střední třída se spolu s rostoucím počtem uvědomělých rolníků a dělníků obrátila k nacionalismu coby ke způsobu, jak v etnicky různorodém státě hájit své zájmy. Stejně jako mnoho národů, které vznikaly ve střední Evropě devatenáctého století, definovali i Češi sebe a své zájmy skrze národní mytologii. Koncem devatenáctého století stavěl národní diskurz Čechy (demokratické, buržoazní a skrytě protestantské) do opozice k německým Habsburkům (autoritativní, aristokratické a katolické). Češi se odvolávali na to, že mají historická práva na země Koruny české z doby před rokem 1620, na základě kterých si Češi nárokovali právo na sebeurčení.

Početná německá menšina žijící v Čechách a na Moravě rezolutně odmítla české požadavky na autonomii. Obě strany nutily Vídeň k podpoře a ústupkům, bojkotovaly vzájemné obchodní vztahy a zápasily o svá jazyková teritoria. Když se v roce 1918 Čechy a Morava staly jádrem samostatného Československa, žilo sedm milionů Čechů a tři miliony Němců paralelně vedle sebe a ve zřetelně oddělených komunitách, z nichž každá měla svou vlastní, plně vyvinutou strukturu, ekonomiku a národní mytologie.

Nové Československo bylo jedním z mnoha jmenovitě sice národních, avšak fakticky mnohonárodních států, které po rozpadu říší v letech 1917 – 1918 vznikly ve východní a střední Evropě. V případě

Československa byl vznešený princip wilsonovského práva na sebeurčení zkombinován s poválečnou *Realpolitikou* spojenců, což vedlo k vytvoření útvaru, který lze nejlépe popsat jako stát paradoxní. Ačkoliv bylo Československo demokratické, svou strukturou bylo téměř říšské, protože Praha vládla německým, slovenským, maďarským a okrajovým částem Zákarpatské Ukrajiny. I když se jednalo o mnohonárodnostní stát, bylo Československo založeno a vedeno jako stát o jedné národnosti (zde uměle o dvou).¹³ Češi viděli ve třech milionech německých občanů nepříjemný důsledek nadvlády, která trvala celá staletí a byla nejvýraznější za habsburské vlády. Když se první český prezident Tomáš Garrigue Masaryk nechal koncem roku slyšet, že Němci jsou „imigranti a kolonizátoři,“ vyjádřil všeobecný názor, že Němci jsou v Čechách cizinci.¹⁴

Podle známých legend se Němci v různých historických dobách, kdy byly české země oslabené, v Čechách usazovali jako přivandrovalci. Nejdůležitějším symbolickým místem české minulosti byla Bílá hora – tedy místo, kde roku 1620 katoličtí Habsburkové porazili české protestanty. Po této bitvě Habsburkové popravili nebo vyhnali ze země většinu české šlechty a její majetek rozdělili mezi příznivce katolíků po celé Evropě.¹⁵ Nově přichozí šlechta byla germanizována a její loajální potomci vládli českým zemím dalších téměř tři sta let. Český historik Jiří Rak upozorňuje, že Bílá Hora byla jednou z klíčových historických bitev, ve které čeští nacionalisté v 19. století popisovali Němce jako brutální útočníky a dobyvatele.¹⁶

Po kolapsu Habsburské monarchie v roce 1918 přivítali Češi nové státní zřízení přivalem symbolických, slovních a právních útoků na důsledky bitvy na Bílé Hoře. Jen pár dní po československé deklaraci nezávislosti v říjnu 1918 se u Bílé Hory sešel čtvrtmilionový dav Čechů,

13 Naprostá většina obyvatel se hlásila buď k české nebo slovenské národnosti, jen málo meziválečných obyvatel se hlásilo k národnosti československé.

14 Joseph Rothschild, *East Central Europe Between the Two World Wars* (Seattle, 1992 [1974]), 80. Pod pojmem Čechy zde mám na mysli „Země Koruny České,“ které patřily do bývalé habsburské provincie Čech, Moravy a rakouského Slezska.

15 Na rozdíl od české národní legendy šlo o konflikt spíše náboženský než národnostní. Češi a Němci – šlechta i obyčejní lidé – bojovali na obou stranách. Viz R.J.W. Evans, *The Making of the Habsburg Monarchy 1550 – 1700* (Oxford, 1979), 195-216.

16 Jiří Rak, *Bývalí Čechové: české mýty a stereotypy* (Praha, 1994), 107.

který si připomněl bitvu a oslavoval pád Habsburků.¹⁷ Odtud se oddělila menší skupina, která se odebrala na Staroměstské náměstí k Mariánskému Sloupu vztyčenému v roce 1648 k oslavě vítězství nad Švédy ve třicetileté válce. Dav prohlásil tento sloup za symbol habsburského útisku a strhl ho. Tento prostor pak prohlásil za centrální místo pro český národ.¹⁸ Jak upozornila historička Nancy Wingfieldová, toto byl jen jeden z mnoha symbolických útoků na sochy vedených v letech 1918-1921, který měl nějakou souvislost s Německem a Habsburky.¹⁹

Čeští politici hledali způsob, jak právně „odčinit“ Bílou Horu a v roce 1919 tak navrhli srozumitelnou pozemkovou reformu. Tu, ačkoliv byla zdánlivě sociální, její zastánci ospravedlňovali argumenty, že ve dvacátých letech 17. století získala německá šlechta svou zemi na úkor Čechů.²⁰ Mnoho zákonodárců usilovalo o pravý opak historického verdiktu o Bílé Hoře. Přední socialistický poslanec František Modráček to ukázal na reprezentativní přednášce, kterou měl během debaty o pozemkové reformě:

Těmito několika paragrafy (reformy zemského zákona) škrtneme zemskou aristokracii z budoucnosti českého národa. Dnes se jednou provždy zbavujeme celé této aristokracie, která se hrála v historii našeho národa tak neslavnou roli, a která byla zvláště smutná po bitvě na Bílé Hoře až dosud.²¹

V této debatě Modráček a ostatní vykreslili Němce, Habsburky a aristokraty jako úhlavní feudální nepřátele. Nově vzniklý československý národní stát, a zvláště pak středostavovská česká demokracie, byly naproti tomu opakem starého feudálního řádu. Rozdělením pozemků, které patřily

17 Nancy Meriwether Wingfield, „Conflicting Constructions of Memory: Attacks on Statues of Joseph II in the Bohemian Lands after the Great War.“ *Austrian History Yearbook* 28 (1997): 149.

18 Viz. Cynthia Paces, „Religious Images and National Symbols in the Creation of Czech Identity, 1890-1938“ (Ph.D. Diss., Columbia University, 1998), 157-58.

19 Následující léta po vyhlášení československé nezávislosti útočily nebo odstraňovaly davy i místní orgány mnoho soch Josefa II., který byl „všeobecně považován za zosobnění němectví.“ Zdeněk Hojda a Jiří Pokorný, *Pomníky a zapomínky* (Praha, 1997), 133, 142. Zdeněk Hojda a Jiří Pokorný také zdokumentovali vlnu útoků na Mariánské sloupy v českých vesnicích (str. 30). Viz také Wingfield, „Conflicting Constructions.“

20 Viz. Debata o pozemkové reformě na Národním shromáždění dne 16. 4. 1919 (jednání 46). Text k dispozici in: Elektronická knihovna – Český parlament: dokumenty českého parlamentu < <http://www.psp.cz/cgi-bin/win/eknih/1918ns/ps/stenprot/046schuz/>> (23.2. 1999)

21 Modráček, National Assembly, Meeting 46 (16.4.1919).

německé šlechtě, mezi drobné české držitele vnímali zákonodárci reformu jako symbolický i opravdový způsob, jak podpořit státní legitimitu. V praxi ale pozemková reforma nebyla jen národním přerozdělením – čeští majitelé velkých usedlostí také ztráceli pozemky a němečtí farmáři měli možnost zabavený pozemek získat. Ale jak odvozuje závěr antropolog Ladislav Holý, „v očích většiny lidí měla být země, která byla před více než třemi sty lety Čechům konfiskací ukradena, nyní navrácena.“²²

Pomocí pozemkové reformy, útoku na sochy a bezpočtu slovních i symbolických prohlášení o národní suverenitě se Češi snažili symbolicky přeměnit českou a moravskou symbolickou krajinu a k upevnění národního státu oddělili české historické legendy od všeho ostatního. Ačkoliv Češi v roce 1918 veřejně neuvažovali o odsunu Sudetských Němců, symbolická separace a vyhánění byly běžnou součástí běžného českého diskurzu.

Němci byli na tyto projevy citliví a stěžovali si na pozemkovou reformu, kterou si vykládali jako diskriminaci, na čistky v úřednickém aparátu a zavírání škol. Bezprostředně po podpisu smlouvy o ochraně menšin v roce 1919 začali Němci zaplavovat OSN žalobami. Tyto stížnosti byly vcelku oprávněné. Kvůli jazykovým požadavkům byl počet Němců na úřadech o hodně nižší než v populaci, pozemková reforma vzala majetek německým leníkům a přerozdělila ho primárně mezi Čechy a některé německé školy byly přeměněny na české. I přesto ale československá politika týkající se zahraničních menšin byla jednou z nejliberálnějších ve střední Evropě a zaručovala Němcům autonomní školy, vyváženou politickou reprezentaci a právo na oficiální práci ve svém jazyce.

Koncem dvacátých let dvacátého století se Němci se svou situací zdánlivě smířili a téměř dvě třetiny německých voličů volily takzvané aktivistické strany, které podporovaly vládní koalici. Ačkoliv Němci mezi lety 1926-1938 zastávali ministerské pozice ve vládě, nárůst aktivistů začal na počátku třicátých let, kdy začínala ekonomická krize, upadat. Po roce 1933 vzrostla podpora pravicové Sudetoněmecké strany (SdP) v čele s Konradem Henleinem – v roce 1935 získala ve volbách více než dvě třetiny německých hlasů. S tajnou podporou Hitlerovy nacistické strany získala

22 Ladislav Holý, *The Little Czech and the Great Czech Nation* (Cambridge, 1996), 121.

Henleinova strana v obecních volbách v roce 1938 více než 85% hlasů sudetských Němců. V roce 1938 Henlein a SdP dobrovolně podporovali Hitlerovu kampaň za odtržení Sudet od Československa. Když Wehrmacht po Mnichovské dohodě „zajistil“ region, Sudetští Němci vítali okupaci s nadšením. Exilový prezident Edvard Beneš toto později použil jako důkaz Sudetoněmecké neloajlnosti ke státu a za hlavní bod svých lobbistických snah o odstranění Němců z poválečného Československa.

DRUHÁ SVĚTOVÁ VÁLKA A ZROZENÍ PLÁNU NA ODSUN

Válečná okupace zbytku Československa, známého jako Protektorát Čechy a Morava, byla pro Čechy drsná a ponižující, ale ani zdaleka ne tak destruktivní jako pro Polsko nebo pro Jugoslávii. Henleinova SdP vstoupila koncem roku 1938 do nacistické strany, a dodala tak Hitlerovi spoustu horlivých protičeských stoupenců, jako byl například Karl Hermann Frank. Tito sudetští Němci později zastávali v protektorátu vedoucí pozice. Během okupace nacisté zavřeli české univerzity, vyhnali mnoho Čechů ze Sudet a drsně potlačovali jakékoliv náznaky českého odboje. Dále také poslali desítky tisíc Čechů a německých Židů na smrt do koncentračních táborů, například do Terezína nebo do vyhlazovacího tábora v Osvětimi. Poté, co čeští parašutisté spáchali v roce 1942 atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha, nařídil Hitler zničení Lidic a nechal zabít většinu obyvatel. Poté následovalo období Heydrichiády a s ní vlna poprav podezřelých odbojářů.

Nacistické násilí po téměř celé okupované Evropě odpovídalo míře odporu, s nímž se Němci setkávali. Židé samozřejmě tvořili zvláštní skupinu a mizeli bez ohledu na chování. Ty největší represálie proti nežidovskému obyvatelstvu zažilo Polsko a Jugoslávie, kde silný odboj vyvolal silné represe. Češi se většinou drželi zpátky a zajišťovali Hitlerovi spolehlivý zdroj průmyslového zboží, a protektorát si tak získal přezdívku „říšský arzenál.“²³ Nacisté zjistili, že až na výjimečné tvrdé zákroky proti českému

23 Díky absenci vážnějšího českého odporu zde byly relativně výhodné podmínky. Viz Vojtěch Mastný, *The Czechs under Nazi Rule: The Failure of National Resistance, 1939-1942* (New York, 1971).

odboji a studentským hnutím je metoda cukru účinnější než metoda biče, což Čechy zachránilo od ničení měst, které během války změnilo tvář Polska a před odstraněním české elity. Tolerance ale neznamená nutně souhlas. U mnoha Čechů se vyvinula silná nenávist k německým okupantům. Český odboj jako tichý pozorovatel podal exilovému prezidentu Benešovi už koncem roku 1939 zprávu, že český radikalismus ve vztahu k Němcům roste a že „národ dnes žije jen nadějí na pomstu.“²⁴

Na základě svého vlastního úsudku o selhání mnichovské dohody a interpretaci násilí Čechů na Němcích začal Beneš připravovat plán na poválečný odsun Sudetských Němců z Československa. Nápad na odsun obyvatelstva pravděpodobně vznikl z mnoha různých pohnutek. Na počátku roku 1939 dal exilový prezident domácimu odboji příkaz připravit návrhy na československé poválečné uspořádání. V říjnu téhož roku poslal profesor Zdeněk Peška do Londýna prohlášení „týkající se populačního odsunu,“ ve kterém argumentoval tím, že výměna řecko-tureckého obyvatelstva z roku 1923 – 1924 byla prvním příkladem úspěšného odsunu nežádoucích menšin.²⁵ Profesor Peška na základě citace knihy amerického odborníka Stephena Ladase z roku 1932 tvrdí, že Turci i Řekové odsunem získali ekonomické i kulturní výhody.²⁶ I když byl odsun všech Němců žijících v pohraničí podle Pešky „nežádoucí“, navrhoval odsun všech Němců, kteří nemohli prokázat, že v roce 1938 byli k Československu loajální.²⁷

Beneš předběžně přijal tento plán, i když věděl, že musí balancovat na tenké hranici mezi Čechy požadujícími odplatu a zjevnými humanitárními požadavky Britů a Američanů. V listopadovém dopise z roku 1940 adresovanému vedení českého odboje (ÚVOD) napsal: „Také národ český potřebuje svého *Lebensraum* v Čechách a tento cíl může být dosažen jedině „odchodem nebo vyhnáním“ těch Němců, kteří zradili Československou republiku.“ Byl však opatrný a připsal toto: „Nesmíme mít neslučitelné naděje, že je možno zničit nebo vyhladit tři miliony Němců,

24 „Dopis člena Politického ústředí informující o růstu radikálních postojů vůči Němcům“ 16. 11. 1939, in: Jitka Vondrová, ed., (Češi a sudetoněmecká otázka 1939-1945) (Praha, 1994), 35.

25 Zdeněk Peška, „Pamětní spis o výměně obyvatelstva“, Říjen 1939, in Vondrová, ed. Češi, 21-23

26 Stephen Ladas, *The Exchange of Minorities: Bulgaria, Greece and Turkey* (New York, 1932).

27 Peška, „Pamětní spis,“ in Vondrová, ed., Češi, 22.

jak se někteří u nás naivně domnívají.“²⁸ Poznamenal také, že navrhuje dočasně připojit k Německu dva etnicky německé regiony, a vytvořit tak tři všenněmecké kraje, a to včetně zbytku znovuobnověného Československa. Němci žijící na českém území by museli odejít. Zpravodajové z domácího odboje nepřestávali naléhat na radikálnější řešení – vyhnání všech Němců z poválečného Československa. V odpovědi na Benešův listopadový dopis se jeden z členů odboje, Vladimír Krajina, vymezil proti připojování území se slovy „V lidu skutečně roste tak strašlivá touha po odplatě, že regulovat ji bude velmi obtížné, ne-li nemožné. Lid vidí svůj *Lebensraum* v historických hranicích a Němce pokládá všude za přivandrovalce, kteří se budou muset vystěhovat.“²⁹ Český odboj trval během války na svém – žádné územní ztráty a všichni Němci pryč.

Během dalších čtyř let se Beneš stále pokoušel prosadit různé plány na odsun na úřadech v Moskvě, Washingtonu a Londýně. Ospravedlňoval své návrhy třemi důvody: zaprvé, neloajálnost sudetských Němců zničila československou republiku, a měla by tak být potrestána, zadruhé česká veřejnost nenáviděla Němce tak, že ti by měli být odsunuti pro vlastní bezpečnost, a zatřetí by Spojenci k zajištění poválečné stability měli eliminovat jakékoliv záminky pro budoucí německý revizionismus.

Přibližně v polovině roku 1942 se tyto argumenty setkávaly se stále pozitivnějšími reakcemi ze strany pojeneckých kruhů. Poté, co Bruce Lockhart, britský spolupracovník české prozatímní vlády, dostal Benešův nejnovější návrh, napsal na státní sekretariát dopis v tomto znění: „Podpořili jsme česko-polský návrh na řešení menšinové otázky pomocí odsunu.“ Dopis uzavřel poznámkou: „Dnešní brutální zacházení s Čechy vzbuzuje ponížení a ze všech částí světa přicházejí žádosti o tvrdou odplatu. Původci těchto bestialit jsou němečtí Češi.“³⁰ Ačkoliv musel Beneš na formální souhlas s odsunem čekat až do roku 1945, Stalin, Churchill a Roosevelt se na tomto plánu v principu shodli už koncem roku 1943.³¹

28 Edvard Beneš, „Depeše pro ÚVOD s programem řešení německé otázky v Československu“, 26-27. 11. 1940, in Vondrová, ed., Češi, 77-79.

29 Vladimír Krajina, „Depeše pro P. Drtinu se vzkazem Z. Bořka Dohalského k Benešovu plánu tří německých žup“, 3. 12. 1940, in Vondrová, ed., Češi, 79.

30 Bruce Lockhart, pamětní spis „Secretary of State“, 14.6. 1942. Columbia University Special Collections, spisy Jaromíra Smutného, karton 22, složka 7.

31 V článku o etnických čistkách z roku 1992 ukazuje Hans Lemberg, jak myšlenka

ČESKOSLOVENSKO V ROCE 1945

Za šest let nacistické okupace Čech a Moravy Němci zničili nebo zdiskreditovali správní i bezpečnostní struktury meziválečného Československa. Když se Benešova vláda v roce 1945 vrátila, nastolila v Čechách nový systém, který vytvořila v exilu. Přímou volbou zvolený národní výbor řídil místní záležitosti. Komunisty ovládané ministerstvo vnitra dohlíželo na vnitřní bezpečnost prostřednictvím Sboru národní bezpečnosti (SNB). Zatímco probíhala konsolidace pohraničí, ministerstvo vnitra tam povolilo polovojenským silám – revolučním gardám – pomáhat udržovat pořádek. Navíc se jako důležitý faktor pro pořádek (nebo nepořádek) v pohraničí brzy projevila obnovená Československá armáda, v jádru postavená na vojácích, kteří bojovali na straně Sovětského svazu na východní frontě pod velením generála Ludvíka Svobody. Vítězná Rudá armáda byla, až na nejzápadnější cíp země, který okupovala americká armáda, přítomna na celém území Československa.

Z těchto různorodých silových zdrojů se vyvinula mocenská hierarchie v čele se sovětskou a americkou armádou, po nichž následovala Československá armáda, revoluční gardy, SNB a národní výbory. V praxi zde ale v létě 1945 byly rozlehlé oblasti, kam nedosahovala moc Spojenců, kde československá armáda ještě nebyla přítomna a kde vládla atmosféra Divokého západu. V některých městech byly národní výbory jedinou místní autoritou a často se spoléhaly na samozvané bývalé partyzány, kteří měli udržovat pořádek. I když každá úroveň pohraniční hierarchie občas dostávala rozkazy, jak postupovat, tyto rozkazy byly často nejasné a protichůdné.³²

Tento chaos reflektoval zmatenost vlády, která se prováděla

populačního odsunu získala v Evropě a Americe legitimnost už dlouho před druhou světovou válkou. Viz. „Ehtnische Säuberung: Ein Mittel zur Lösung von Nationalitätproblemen?“ in Lemberg, Mit unbestechlichem Blick... Studien von Hans Lemberg zur Geschichte der böhmischen Länder und der Tschechoslowakei (Mnichov, 1998), 377-96.

32 Více o administrativním chaosu viz. Emilia Hrabovec, „Neue Aspekte zur ersten Phase der Vertreibung der Deutschen aus Mähren 1945,“ in Nationale Frage und Vertreibung in der Tschechoslowakei und Ungarn 1938-1948, ed. Richard Plaschka. Horst Haselsteiner, Arnold Suppan, a Anna Drabek (Viedeň, 1997), 177-40.

dvojakou politiku s cílem získat konečný souhlas Spojenců s odsunem sudetských Němců. Vláda na jednu stranu doufala, že vysídlením co největšího počtu Němců postaví Spojence před hotovou věc v době, kdy uspořádání ve střední Evropě bylo stále nejisté. Na stranu druhou se prezident Beneš i další členové vlády obávali, že si přehnaně drsným zacházením s Němci znepřátelí Spojence. Tento dvojaký přístup se nejvíce odráží v projevech Beneše a ostatních členů vlády, a to jak komunistů, tak nekomunistů. Především Beneš v květnu a říjnu opakovaně prohlašoval, že „německý problém v republice musíme definitivně vylikvidovat,“³³ ale jindy řekl, že Češi musí „trpělivě čekat ... na očištění republiky“ od Němců, dokud Spojenci nedají definitivní souhlas.³⁴

Podle předpokladů vedla tato dvojaká politika k rozdílným pokynům pro armádní jednotky, bezpečnostní síly a národní výbory v pohraničí. Jako jeden z mnoha příkladů můžeme uvést 12. červen, kdy krajský národní výbor v Praze poslal všem okresním národním výborům prohlášení nastiňující „opatření proti deportovaným Němcům.“³⁵ O dva dny později ten samý orgán nařídil, aby národní výbory zastavily veškeré jednostranné vyhánění, dokud jim armáda a bezpečnostní složky nedají povolení.³⁶ Armáda však nebyla v předávání protichůdných rozkazů k „vyčištění“ pohraničí a zdrženlivosti o mnoho lepší.³⁷ Jak se dalo předpokládat, místní úřady a polovojenské jednotky si dělaly, co chtěly anebo to, co považovaly ve svěřeném místě za vhodné.

Bělohorská rétorika, která byla na počátku meziválečného období tak výrazná, se naplno vrátila v roce 1945. Jen tentokrát ale byla jako prostředek k ospravedlnění použita mnohem více než pozemková reforma. Bělohorská náprava nyní znamenala masové vyhnání celé německé

33 Benešův projev v Brně a v Praze, 12. a 16. května 1945 a 16. června 1945 v Táboře. Otištěno in: Edvard Beneš, Odsun Němců z Československa (The transfer of Germans from Czechoslovakia), ed., Karel Novotný (Praha, 1996), 138-39, 148, Politici a novináři zabývající se politikou používali v souvislosti s Němci v roce 1945 termín „likvidovat.“ Ačkoliv má možná tento termín český základ, přivlastnili si ho spíše nacisté ve své terminologii.

34 Projev v Plzni, 15. června 1945, in tamtéž., 146.

35 Obecní národní výbor, Praha (ZNV Praha) okresním národním výborům (ONV), 12. června 1945, Státní ústřední archiv (SÚA) Praha, Ministerstvo vnitra-Noskův archiv (MV-N), karton 254, # 160.

36 Stanislav Biman a Roman Cílek, Poslední mrtví, první živí, české pohraničí květen až srpen 1945 (Ústí nad Labem, 1989), 116.

37 Viz. Tomáš, Odsun, 61.

populace. Nejvíce tuto akci zviditelnilo (a zároveň nejvíce zkreslilo) komunistické Rudé právo:

Historické kořeny odcizení české půdy vedou 300 let zpět, až ke katastrofě na Bílé hoře, kdy většina naší půdy se dostala do rukou cizí šlechty. Můžeme dnes hrdě tvrdit, že od bělohorské pohromy teprve dnes bude očišťující proces vyřešen s konečnou platností.³⁸

Prvního června 1945 se tisíce rolníků a dělníků odebraly na pole v západní části Prahy, na legendární Bílou Horu, aby si poslechly politický projev k 325. výročí bitvy. Předseda sociálních demokratů Zdeněk Fierlinger jednoznačně spojil bitvu na Bílé hoře s německou okupací mezi lety 1939-1945:

Sešli jsme se zde na historické půdě Bílé hory, abychom oslavili jeden z našich nejvýznačnějších revolučních aktů, kterým je konfiskace půdy našich odvěkých nepřátel – Němců a Maďarů. Svou dnešní slavností chceme zdůraznit, že křivda, která postihla náš národ po Bílé Hoře a která se měla znovu za nacistického režimu opakovat, bude plně odčiněna, že Čech a Slovák budou opět pány na své půdě.³⁹

Jiní politici a jiné noviny datovali německou zradu dokonce ještě dále do české historie. 5. srpna 1945 napsala středo-levicově zaměřená Lidová demokracie, že „vyhnáním se napravují chyby a omyly, které sahají hluboko do naší historie, do dob Přemyslovců, kdy k nám Němci byli houfně zváni, přinášejíce k nám zdánlivě rozvoj města a řemesel, ve skutečnosti však odedávna rozrušovali slovanskou základnu našich zemí, slovanskou kulturu a postupem doby stali se překážkou, nebezpečím a ohrožením rozvoje, ba samé existence českého národa.“⁴⁰ Válečná okupace vystupňovala

38 „Naše půda bude vyrvána z cizáckých rukou“, Rudé právo, 7. června 1945, 1.

39 Zdeněk Fierlinger, 1. června 1945 in: Odčiniujeme Bílou horu (Praha: Jednotný svaz českých zemědělců, 1945), 12.

40 Citováno in: Andrei Bell, „The Expulsion of the Sudeten Germans: A Breakdown in the Ethnic Boundary Maintenance Mechanism“ (Ph.D. Diss., Boston University, 1997),

meziválečnou rétoriku, která Němce popisovala jako imigranty a kolonizátory. Češi nyní tuto rétoriku používali k posvěcení násilí a vyhánění.

Nejhorší násilí vůči Němcům se odehrávalo od poloviny května do konce července 1945, poté se vládní strategie ve svých požadavcích na humánní zacházení s Němci, kteří čekali na odsun, více sjednotily. Za divoké odsuny a popravy tohoto léta byli zodpovědní různí pachatelé – od rozezlených civilistů po vojáky a polovojenské jednotky, v některých případech na rozkaz shora, v některých i bez něho. Zdá se, že většina rozhodnutí byla učiněna v terénu, na místě, na základě obecného mínění o tom, co je podle vyšší vládní politiky žádoucí nebo dovolené. Celkem bylo v roce 1945 vyhnáno asi sedm set tisíc Němců, tři sta tisíc jich uprchlo a až třicet tisíc jich zemřelo.⁴¹

HNĚV LIDU, POLITIKA A SPRÁVNÍ CHAOS: POCHOD SMRTI V BRNĚ

Vyhnání téměř dvaceti tisíc brněnských Němců na konci května 1945 ukazuje na složitou dynamiku mezi centrální a místní politikou, stejně jako vliv tlaku veřejnosti na tvůrce těchto strategií. Brno, hlavní město Moravy, bylo v meziválečné době etnicky smíšené a početná německá minorita zde dosahovala téměř dvaceti procent. Toto magické číslo bylo zvláště důležité, protože města s více než dvacetiprocentním podílem menšiny byla oficiálně dvojjazyčná a musela provozovat veřejné služby v češtině i němčině. Když podíl Němců ve městě vzrostl po sčítání lidu v roce 1930 nad dvacetiprocentní hranici, čeští nacionalisté si hořce stěžovali na nespravedlnost a zradu Židů, kteří si vybrali německou národnost.⁴² Stejně

317.

41 Odsun a odhad byl převzat od Theodora Schiedera, ed., Documents on the Expulsion of the Germans from Eastern-Central-Europe, vydání IV (Bonn: Federal Ministry for Expellees, Refugees, and War Victims, 1960), 127. České a německé prameny se dlouhodobě neshodují v počtu mrtvých. Němečtí historikové - mnoho z nich sudetští uprchlíci – mluví až o 200 tisících mrtvých během odsunu z Československa. Viz například Friedrich Prinz, Geschichte Böhmens 1848-1948 (Berlín, 1991), 468. Nedávná zpráva od Spojené českoněmecké historické komise se usnesla na 17-30 tisících mrtvých, což je střízlivější odhad. Viz Konfliktní společenství, 29-30.

42 Pro více informací o převážně nacionalistickém a antisemitském převzetí odpovědnosti viz. Moravská Orlice, 8. 1. 1933 a 2. 4. 1933.

jako v mnoha jiných českých a moravských městech, i v Brně v letech 1918-1919 atakovali Češi německé symboly a sochy.⁴³ V období mezi válkami zůstalo napětí mezi těmito dvěma stranami vysoké.

Útlak a ponížení za nacistické okupace posunul konflikt k nevídané míře nenávisti. Poté, co šest let žili ve stínu Špilberka, bývalého rakousko-uherského vězení přeměněného v mučírnu SS, se mnoho brněnských Čechů chtělo Němcům pomstít bez ohledu na to, zda se provinili či nikoliv. Prezident Edvard Beneš vyjádřil svůj názor a posílil národní pocit při přednášce k brněnským obyvatelům v květnu 1945: „Tento národ přestal být v této válce už vůbec lidským, přestal být lidsky snesitelným. Tento národ musí stihnout za to všechno veliký a přísný trest. Řekli jsme si, že německý problém musíme definitivně vylikvidovat.“⁴⁴ O dva týdny později reagovalo Brno na tuto implikovanou výhrůžku spěšným rozhodnutím o odsunu, které vedlo ke smrti tisíců Němců.

Bezprostředně po osvobození zadržely české úřady více než 1 600 Němců podezřelých z kolaborace a internovaly je do Kounicových kolejí v blízkosti centra Brna. 22. května hlásily místní úřady každodenní nepokoje, při nichž se český dav dožadoval předání těchto Němců lidové spravedlnosti. Místní národní výbor davu dočasně ustoupil příslibem zvláštního lidového soudu, který vyslechne Němce obžalované z kolaborace.⁴⁵

Koncem května už nestačil ani příslib soudů. 30. května přišla skupina brněnských obyvatel a zástupci odborů do kanceláří okresního národního výboru a hrozili demonstracemi a stávkami, dokud nebude okamžitě provedeno „radikální řešení německé otázky.“⁴⁶ Tento požadavek ospravedlňovali tvrzením, že brněnští Němci byli zodpovědní za nedostatek bytů a potravin ve městě. Kvůli „závažnosti situace“ rozkázal národní výbor vyhnat všechny nezaměstnané Němce a začít se mělo hned večer. Výbor o nastavajícím vyhnání pro jistotu informoval velitele Rudé armády. Sověti

43 Wingfield, „Conflicting Constructions,“ 154.

44 Benešův projev v brněnské radnici, 12.5. 1945, Beneš, Odsun, 138.

45 Benjamin Frommer, „Retribution against Nazi Collaborators in Postwar Czechoslovakia“ (Ph.D.diss., Harvard University, 1999), 51-52. Viz také Karel Kaplan, Poválečné Československo: národy a hranice (Mnichov, 1985), 140.

46 Tento příběh a citace v tomto odstavci byly převzaty ze tří dokumentů ministerstva vnitra.SÚA, MV-N, karton 254,# 160 a jsou datovány na 1. a 2. 6. 1945 a jeden nedatovaný (červen 1945). Viz také Staněk, Perzekuce, 87-90.

zareagovali typickou odpovědí - „do této věci se nebudeme vměšovat.“⁴⁷ Mezitím toho večera se kapitán Bedřich Pokorný, komunistický styčný pracovník brněnského národního výboru, setkal v brněnském hotelu s ministrem vnitra Václavem Noskem. Nosek nebyl proti vyhnání, ale dal Pokornému rozkaz, aby Němce rozptýlil podél hranic Československa, nikoli za hranici rakouskou.

30. května pozdě večer vyhnaly bezpečnostní jednotky národního výboru téměř dvacet tisíc mužů, žen a dětí z jejich domovů a začali je šikovat směrem k rakouským hranicím. Kolona pochodujících Němců prý do rána měřila šestnáct kilometrů.⁴⁸ O pár dní později Pokorný ve zprávě napsal, že nedostatek vhodných dopravních prostředků mu 31. května zabránil v rozptýlení skupiny do internačních táborů. 1. června se setkal se členy národního výboru a sdělili jim Noskův zákaz vyhnání do Rakouska. Dva generálové Československé armády, kteří nedlouho předtím přijeli z Prahy, prohlásili, že „oni mají rozkazy od generála Svobody zcela opačné a že mají začít s odsunem Němců okamžitě a rozhodně pod záštitou Československé armády“. Prohlásili také, že toto je „i stanovisko ministra spravedlnosti Stránského“.⁴⁹ Ale vzhledem k opozici ministerstva vnitra souhlasil národní výbor s Noskovým návrhem na rozptýlení Němců do internačních táborů.⁵⁰

Pokorný toho večera spěchal z Brna k odsunovaným Němcům, ale přišel příliš pozdě. Dvě třetiny skupiny, která se tím, že se přidali Němci ze středních měst, zvětšila až na 28 tisíc lidí, už byly přinuceny překročit rakouskou hranici. Pokornému se povedlo nastěhovat do dočasných příbytků v blízkých vesnicích deset tisíc Němců. Jednou z těch vesnic byly Pohořelice, které brzy nechvalně prosluly koncentračním táborem. Dne 2. června shrnul Pokorný svou činnost v telefonátu s ministerstvem vnitra. Hlásil, že kolona Němců byla pod dohledem majora Pistoria, kterému asistovala „československá armáda, zaměstnanci brněnské muniční továrny, partyzáni a různé ozbrojené skupiny, které po odchodu Rudé armády

47 Tamtéž, 88.

48 Staněk, Odsun, 75.

49 Jaroslav Stránský byl lídrem Národních socialistů, levicově orientované národní strany, která nebyla nijak propojená s nacistickou stranou v Německu.

50 Telefonická zpráva Bedřicha Pokorného, velitele Národní bezpečnostní stráže pro Moravu v Brně ministerstvu vnitra, 2. června 1945 SÚA, MV-N, karton 254#160.

spěchaly na Jižní Moravu.“ Kvůli zmatkům okolo celé akce potřeboval Pokorný vědět, co udělat s Němci, které oddělil od ostatních. Vrátit je do Brna, kde byly internační tábory přeplněné a obyvatelé rozběsnění, nepřicházelo „z prestižních a politických důvodů“⁵¹ v úvahu. Čtyři až pět tisíc Němců bylo v táborech internováno na dobu neurčitou, zbytek měl nakonec dovoleno vrátit se do Brna a jeho okolí.⁵²

Interní materiál ministerstva vnitra končil slovy: „Z pohledu bezpečnosti státu je tento napůl organizovaný odsun Němců nežádoucí, protože neposkytuje dostatek času na rozdělení a výběr těch Němců, kteří spáchali válečné a jiné zločiny.“ Zpráva také doporučila, aby ministr vnitra kontaktoval ministra obrany a spravedlnosti (Svoboda a Stránský), kteří měli rozhodnout, zda brněnské vyhánění opravdu posvětili. Ve zprávě, kterou měli k dispozici, byla poznámka, že docházelo k vládní opozici, což byl problém, který by měli na příští ministerské radě prodiskutovat všichni ministři.⁵³

Tento nenávislý čin nakonec vedl k úmrtí více než 1 700 Němců. Většina mrtvých (1062) byla hlášena při přesunu z rakouského uprchlického tábora, který nejprve odmítl odsunuté Němce přijmout. Na československém území bylo hlášeno 629 případů úmrtí a to převážně v důsledku epidemií v pohořelickém táboře.⁵⁴ Více mrtvých na cestě z Brna k hranicím hlášeno nebylo.⁵⁵

Případ brněnského pochodu smrti, jak událost přeživší nazývali, nám hodně napovídá o pachatelích, moci a politice v letních měsících roku 1945. Nejucelenějším a přesto málo prozkoumaným aspektem brněnského odsunu je důležitost tlaku obyvatel na vyřešení německé otázky. Toto je jeden z mnoha případů tohoto léta, kdy obyčejní lidé byli radikálnější než vládnoucí elity. Městská delegace ale 30. května bezesporu převzala vládní rétoriku, která hledala „radikální řešení německé otázky v Brně,“⁵⁶ což byla

51 Tamtéž.

52 Staněk, Perzekuce, 89. To znamená, že se pět až šest tisíc Němců mohlo vrátit domů.

53 Referát plk. Bartíka p. Ministru vnitra, nedatováno (červen 1945), SÚA, MV-N, karton 254 # 160.

54 Staněk, Perzekuce, 89-90.

55 Viz. Statistika pochodu vytištěná ve: Schieder, Documents on the Expulsion. Maria Zatschek prohlásila, že během pochodu zemřely „stovky“ lidí (Schieder, 484)

56 Zapsáno v memorandu ministerstva vnitra, nedatováno (červen 1945), SÚA, MV-N, karton 254#160

podobná fráze, kterou při četných příležitostech používal Edvard Beneš, Klement Gottwald a ostatní. Stejně tak zajímavé je i ospravedlnění, že podle nich Němci zabírají potřebné potraviny a byty. Brněnští Češi považovali své německé sousedy za cizince, přivandrovalce, kteří mají na nyní tak vzácné prostředky menší nárok než Češi, kteří v materiálním zájmu spojili problém s byty s problémem německým a požadovali okamžité řešení.

Brněnský národní výbor se s těmito požadavky paradoxně vypořádal v kontextu demokratické soutěže. V Československu bojovali o přízeň poválečných českých voličů komunisté a čeští národní socialisté.⁵⁷ Němci se stali předmětem volební přetahované, ve které se přední strany snažily prokázat, že právě ony nejvíce jsou nejtvrdší a nejvíce souzní s hněvem obyvatelstva. V případě brněnského odsunu vznesli komunističtí odboroví předáci i česká národněsocialistická delegace požadavky na odsun na popud lidu.⁵⁸ Obě strany v rozděleném národním výboru cítily, že si nemohou dovolit vystupovat příliš mírně, takže obě hlasovaly pro odsun.

Kdyby bývalo bylo více času, mohl některý z nadřízených orgánů odsun zastavit. Sovětská armáda mohla žádost z 30. května jednoduše zamítnout. Souhlas Československé armády byl považován za nezbytný a zdá se, že rozhodnutí o odsunu posvětila a dodala důstojníka, který vedl živelný pochod této kolony. Komunisty vedené ministerstvo vnitra se prostřednictvím bezpečnostního zástupce snažilo rozhodnutí zvrátit, ale zabránila mu v tom rychlost odsunu a nedostatek transportních prostředků. Toto je obrázek chaotické administrativy, kde jsou koncepce nejasné nebo si vzájemně odporují a kde představitelé obcí nemají téměř žádnou možnost vzdorovat radikálním požadavkům na pomstu nebo dokonce vraždu.

WERWOLFOVÉ NA ÚTĚKU: ÚSTECKÝ MASAKR

Téměř bezprostředně po skončení války se v oblasti Sudet šířily fámy, že pohraničí je plné nacistické záškodnické organizace známé pod názvem

57 Čeští národní socialisté neměli žádnou spojitost s německou politickou stranou stejného jména. Tato strana byla založena v devadesátých letech 19. století jako socialistická alternativa Mladočechů a v meziválečném období se z ní stala nacionální alternativa k Sociálním Demokratům. Nejprominentnějším členem byl – alespoň před volbami v roce 1935 – Edvard Beneš.

58 Staněk, Perzekuce, 87-88.

Werwolfové. V této době místní činitelé i ústřední vláda o této skupině opakovaně mluvily při odůvodnění represivních opatření vůči Němcům. Politická rétorika obviňující Němce z toho, že sloužili jako Hitlerova pátá kolona, přižívovala předsudky veřejnosti o německé agresivitě a nebezpečnosti. Místní úřady převzaly Hitlerův arzenál metod pro označení a izolaci Židů. Němci tedy nosili pásy s namalovaným velkým „N“.⁵⁹ Ústecký masakr sudetských Němců, který následoval po výbuchu továrny koncem července 1945, ukazuje lehkost, s jakou fámy o Werwolfech a české kolektivní protiněmecké nálady podnítily veřejné násilí.

Ústí, severočeské průmyslové centrum, bylo v roce 1930 ze 77% německé. Po anexi k Říši v roce 1938 poklesl ve městě podíl české populace o skoro 20 000 lidí, přičemž Češi při sčítání v roce 1939 tvořili asi 8% (8500) obyvatel.⁶⁰ Zdá se, že mnoho Čechů opustilo Ústí po Mnichovské dohodě, i když je možné, že z mnoha Čechů „se stali“ Němci.⁶¹ Koncem války vytvořila skupina Čechů v Ústí „revoluční národní výbor“, který od německých orgánů převzal nad městem kontrolu právě 9. května ve chvíli, kdy sem vstoupila první vlna jednotek Rudé armády. 13. května začaly z Prahy přicházet revoluční gardy a dodržovaly pochybný pořádek až do konce léta. Nějaký český pozorovatel o této první vlně revolučních gard napsal toto: „Byli to především zloději a prostitutky, ozbrojení až po zuby, kdo chodili za bílého dne po ulici a stříleli, když uslyšeli náznaky němčiny, a kradli, co mohli.“⁶² Československá armáda o pár dní později také poslala pár spěšně sestavených jednotek, aby zajistila důležité železniční spojení s Ústím.⁶³

Ve druhé polovině května provedly české ozbrojené jednotky včetně armádních jednotek, bezpečnostních sil a revolučních gard vyčišťovací akce proti Němcům podezřelým z kolaborace s nacistickým režimem nebo ze

59 Staněk, Odsun, 82.

60 Zfeneček Radvanovský, „Nucené vysídlení a odsun Němců z města a okresu Ústí nad Labem v letech 1945-1946“, in Studie o sudetoněmecké otázce, ed. Václav Kural (Praha, 1996), 132-33.

61 Jeremy King dokumentuje podobnou „změnu“ v Českých Budějovicích, která proběhla za okupace. V roce 1939 změnilo národnost 11% českobudějovického okresu. Viz. King: „Loyalty and Polity, Nation and State: A Town in Habsburg Central Europe, 1848-1948“ (Ph.D.diss.,Columbia University, 1998), 331.

62 A. Piffel, Kronika města Ústí nad Labem za válečná léta 1938-1945. Citováno v: Radvanovský, „Nucené vysídlení,“ 137.

63 Radvanovský, „Nucené vysídlení, 137-38.

členství v tlupách Werwolfů. Češi si vykládali pojem „kolaborace“ velmi široce a zahrnovali do něj i hajlování, členství v nacistické straně nebo v jejích orgánech a dokonce i účast na německých společenských setkáních po osvobození. Tisíce Němců skončily během několika málo měsíců v internačních a koncentračních táborech a oficiálně jich zemřelo dvě stě osmdesát šest, z čehož mnoho z nich na tyfus.⁶⁴ Armáda a bezpečnostní složky také spolupracovaly s místním národním výborem na „čištění“ vybraných sousedních vesnic od Němců. V období od června do srpna vyhnali Češi přes blízkou hranici do Saska téměř dvacet dva tisíce Němců.⁶⁵ Německý historik A. Bohmann tvrdí, že cílem protiněmeckých akcí v Ústí v létě 1945 bylo „co nejrychleji zničit a změnit německý charakter města a regionu.“⁶⁶

Čistky pokračovaly i v červenci a zprávy o teroristických útocích Werwolfů držely ústecký kraj v napětí. Český historik Tomáš Staněk vidí v těchto zprávách úsilí české vlády přesvědčit Spojence o tom, že od nich urgentně potřebuje získat formální souhlas s odsunem obyvatelstva.⁶⁷ Tyto zprávy ale byly také manifestací veřejného mínění o německém nebezpečí.⁶⁸ Počátkem října vyšel hned na první straně ve Svobodném slovu výmluvný článek s názvem: „Jed Werwolfu v srdci každého Němce“, který skončil konstatováním, že „proti tomu je jen jediné opatření: provést odsun Němců.“⁶⁹ Historici dodnes neodhalili důkazy o žádné organizované teroristické aktivitě, nicméně werwolfská hysterie způsobila v létě 1945

64 Tamtéž., 139-40. Radvanovský udává oficiální počet internovaných číslem 5458, ale současně tvrdí, že mnoho lidí bylo internováno už před tím, než se koncem června začaly provádět oficiální statistiky. Dvě stě osmdesát šest mrtvých oficiálně zemřelo bezprostředně po osvobození násilnou smrtí a mnoho dalších v důsledku nemocí a podvýživy včetně sto šedesáti lidí, kteří koncem roku 1945 zemřeli na tyfus.

65 Tamtéž., 140-43. Koncem července zůstalo v tomto regionu v koncentračních táborech asi šestnáct set Němců. Zpráva ministerstva informací ministerstvu vnitra ze 4. srpna 1945, strana 5, Archiv Ministerstva vnitra, Praha, LM: 11873.

66 A. Bohmann, Die Ausweisung der Sudetendeutschen dargestellt am Beispiel des Stadt – und Land- kreises Aussig (Margurg, 1955), 50. Citováno in Radvanovský, „Nucené vysídlení“, 141.

67 Staněk, Perzekuce, 131.

68 V nedávné dizertaci zdokumentoval Andrei Bell (Andrew Bell Fialkoff) běžný obrázek Němců v českých periodikách z roku 1945 jako „nebezpečných hostů.“ Viz Bell, „The Expulsion of the Sudeten Germans“, 293.

69 „Jed werwolfů v duši každého Němce“, Svobodné slovo, 7.8. 1945, 1. Komunistický tisk argumentoval podobně i v mnoha jiných článcích v červnu 1945. Viz. „Očistíme nemilosrdně naše pohraničí od německých vlkodlaků. Bezpečnost republiky vyžaduje rychlého vystěhování Němců.“ in Rudé právo, 11.6. 1945, 1.

několik případů násilí namířeného proti německým obyvatelům.⁷⁰ Obrázek vlkodlaka – napůl člověka a napůl vlka – zrcadlil a posiloval českou představu o německém nebezpečí v době divokého odsunu. Němci byli českými úřady všeobecně prohlašováni za nespolehlivé a mnoho Čechů v nich vidělo potenciální vlky a nelidské zabijáky, kteří čekají na příležitost k útoku.

Když na severním předměstí města došlo k mohutné explozi zbrojního skladu, Češi si okamžitě odvodili, že jde o dílo werwolfských teroristů.⁷¹ Během pár minut po výbuchu začala skupina Čechů na ústeckém hlavním mostě – místě, kde byl přívál černého kouře nejviditelnější - napadat neozbrojené Němce, kteří byli díky bílým páskám snadno identifikovatelní. Češi je začali bít a pak je svrhávali do Labe.⁷² Revoluční gardy se k bitce připojili a stříleli po Němcích, kteří zmateně plavali v řece pod nimi. Další česká skupina se shromáždila na hlavním ústeckém náměstí, kde útočila na procházející Němce a mnohé z nich utopila v protipožární nádrži. Toto násilí trvalo asi hodinu, načež národní výbor vyhlásil stav nouze a povolal k zásahu SNB.⁷³ Odhadované ztráty se diametrálně liší, ale spolehlivý zdroj mluví o padesáti až stech mrtvých Němcích.⁷⁴

Příčina výbuchu nebyla nikdy objasněna, ale české úřady a místní obyvatelé ho přičítali Werwolfům. Rychlost, s jakou česká veřejnost přišla s odpovědí, jen ukazuje, jak kolektivní byl český pohled na Němce. Češi na ústeckém mostě okamžitě předpokládali, že útoku se dopustili Werwolfové. Tito Češi, kteří již byli zvyklí uvažovat o Němcích jako o přivandrovalcích a zlovolných okupantech a nyní také werwolfských teroristech, při pohledu na chodce s bílou páskou na ruce viděli záblesk hrozby a zdánlivě genetické zlo. Toto vidění jim poskytlo normu ospravedlňující odplatu za konkrétní vnímaný zločin: čeští příslušníci gard, vojáci a civilisté útočili na mostě i na náměstí na všechny Němce, kteří byli v dohledu, a to včetně žen a dětí, a

70 Staněk, Perzekuce, 138-52.

71 Zpráva ministerstva informací ministerstvu vnitra, 4.8. 1945, str. 2. AMV, Praha, LM:11873.

72 Zpráva ministerstva informací uváděla, že násilí na mostě začalo německým zvoláním „Německo žije! Ať žije Německo!“ Tamtéž., str. 2.

73 Radvanovský, Události 31. července 1945 v Ústí nad Labem“ in Kural, Studie 120-22.

74 Staněk, Perzekuce, 136

potrestali je za zločiny připisované jejich předkům a krajanům.⁷⁵

ZÁVĚR

Etnické čistky nejsou příznačné jen pro 20. století – v celé historii, ke které existují písemné prameny, byly vyhnány, přesunuty a zavražděny různé etnické menšiny. Jako příklady můžeme uvést například vyhnání Židů ze Španělska v roce 1492 nebo Cestu slz amerického indiánského kmene Cerokijů ve 30. letech 19. století. Případy odsunů ve dvacátém století ovšem velmi vzrostly do hloubky i do počtu.⁷⁶ K tomuto nárůstu došlo z několika důvodů. Především jsou čistky v tomto století výsledkem rozšířeného národního sebeuvědomování a nacionalismu. Je to výsledek logiky budování státu, která byla dohnána do extrému tím, že se mělo jednat o čistě národní stát. Tato logika také těžila z moderní potřeby racionalizovat, uměle vytvářet společnosti a skupiny obyvatel.⁷⁷ Osvícenství rozšířilo moderní víru, že vláda může skrze racionální politiku změnit společnost k lepšímu. 20. století ale poukázalo na nebezpečný fenomén, že vláda místo toho, aby inspirovala, může změny ve společnosti násilím prosazovat. A za třetí čistky a genocidy zaznamenané v průběhu tohoto století bohatě využívaly moderní technologie, zvláště vlaky, automatické zbraně a byrokracii.⁷⁸ Tím nechci

75 Ministr vnitra Nosek a ministr obrany Svoboda se paradoxně shodli na tom, že ústecký „pogrom“ se odehrál v důsledku toho, že české úřady k Němcům v předešlých týdnech nepřístupovaly dostatečně tvrdě. Den po výbuchu prohlásil Svoboda na adresu Němců že „dokud my i veřejnost budeme jednat tvrdě, nevezme ulice vládu do svých rukou.“ Svolané orgány závazně slíbily novou vlnu intervencí k likvidaci werwolfů a urychlení odsunu zbývajících dvou milionů „nespolehlivých“ Němců. Zpráva ministerstva informací ministerstvu vnitra, 4. 8. 1945, str. 8, AMV, Praha, LM: 11873.

76 Jared Diamond ve svém pozoruhodném článku o genocidě v historii poukazuje na zajímavý vzor v tom, jaké prostředky se od 15. století ke genocidě používaly. Před rokem 1900 se většina genocid odehrála jako důsledek koloniálních bojů, kdy Evropané (nebo jejich potomci) likvidovali domorodé obyvatelstvo. Mezi léty 1900-1950 se centrum genocidy přesunulo do Evropy a tempo se zrychlilo. Od roku 1950 došlo k celým sedmácti genocidám a to převážně v zemích třetího světa. Diamond tvrdí, že za nárůst genocidy ve dvacátém století může hustější zalidnění, lepší komunikace a modernější technologie. Viz. Diamond, *The Third Chimpanzee: The Evolution and Future of the Human Animal* (New York, 1992), 284-297.

77 O vztahu modernity k holokaustu a dalším případům zacházení s lidmi ve dvacátém století existuje velké množství literatury. Viz zvláště Zygmunt Bauman, *Modernity and the Holocaust* (Ithaca, 1989). Pro kritický pohled na modernizační teorie, viz. Michael Burleigh, *Ethics and Extermination: Reflections on Nazi Genocide* (Cambridge, 1997) 169-182.

78 Více o technologiích a genocidě, viz. Alan Beyerschen, „Rational Means and Irrational Ends: Thoughts on the Technology of Racism in the Third Reich,“ *Central European*

řící, že by moderní doba byla náchylná k takovým katastrofám, jako jsou etnické čistky, jedná se o neustále přítomnou možnost v místech, jimž hrozí rozklad stabilních právních a morálních norem.

Abychom porozuměli tomu, jak takový rozklad může vést k etnickým čistkám, navrhuji udělat analýzu, která začne v té nejširší rovině příčinných souvislostí a bude se zužovat k pachatelům daných etnických čistek. V poválečné střední Evropě můžeme v regionech, ve kterých k čistkám došlo, najít mnoho společných rysů. Všechny byly někdy v průběhu války okupované nacistickým Německem. Všechny byly během válečných let svědky bezprecedentního násilí, které většinou bylo rasově nebo etnicky motivováno. Všechny byly pouhými pěšci v prvních etapách studené války, která se rozhrávala při jednáních o utváření poválečné Evropy. Tím to však nekončí – nemůžeme všechnu vinu za odsun přičítat Hitlerovu příkladu a Stalinovu cíli postavit ze států východní Evropy ochrannou zeď. Stalin určitě čistky povolil a dokonce podporoval Československo a Polsko v očišťování od Němců. Plány na odsun ale vznikly v hlavách Čechů a Poláků, a ti také byli zodpovědní za násilnou formu očišťování v létě 1945.

Musíme se tak blíže podívat na to, jak vznikl nápad na odsun u Čechů, Poláků a jejich vůdců. V roce 1918 nové národní státy zjistily palčivé problémy s menšinami, ale jen málokdo navrhoval jejich odsun.⁷⁹ Jak tedy došlo k tomu, že se v českém odboji o této možnosti tak vášnivě debatovalo v letech 1939-1940, dlouho před tím, než Hitler přišel s konečným řešením? Určitě bude něco pravdy na tvrzení o nacistickém vlivu na českou politiku – Václav Havel to nedávno označil za „infekční povahu“ nacistického „etického konceptu viny a trestu.“⁸⁰ Ale zatímco Hitlerova *völkisch* rétorika se v korespondenci mezi Benešovou londýnskou vládou a odbojem objevuje pravidelně, nacházíme také odkazy na předchozí řecko-

History 30, no. 3 (1997): 386-402. Beyerchen argumentuje tím, že byrokracie při vytváření možností funguje jako druh technologie. Stejně tak rwandská genocida ukazuje, že zastaralé způsoby (mačety) mohou být stejně destruktivní jako moderní technologie.

79 Otec zakladatel a první československý prezident T.G. Masaryk v knize z roku 1918 o poválečném uspořádání Evropy vznesl a zamítl myšlenku odsunu menšin. Jeho důvody se z retrospektivního pohledu zdají být zvláštní: bylo by nemožné je přesvědčit, aby se odstěhovali! Tomáš Harrigue Masaryk, *Nová Evropa* (Brno, 1994) [1918], 107-109.

80 Václav Havel v reakci na českoněmecké vztahy, 17.2. 1995, otištěno in Newsletter of the Embassy of the Czech Republic 3, no. 3 (březen 1995):4.

turecké výměně obyvatelstva (na kterou dohlížely Spojené národy) a pozitivní hodnocení odsunu západními pozorovateli. Hitlerova radikalizace Evropy možná byla rozhodujícím faktorem pro vypuknutí poválečného odsunu, ale nápad na odsun visel ve vzduchu už před tím, než rozjel svou vražednou jízdu za přeorganizováním východní Evropy.⁸¹

Návrh na odsun perfektně zapadal do české nacionální mytologie. Povědomé formulky, jako je například německá kolonizace po bitvě na Bílé hoře, se stále znovu objevovaly v poválečném veřejném diskurzu. Čeští národní myslitelé v 19. století a v době mezi válkami věřili, že konflikt s Němci hrál ve formování české identity klíčovou roli. Národní identita je v podstatě soubor příběhů, které implikují společnou minulost a směřují do společné budoucnosti. Mnoho příběhů, které tvořily základ českého kánonu, pasovalo Němce do role útočníků, kolonizátorů nebo nadřazeného národa. Před rokem 1918 tyto příběhy živily nedůrazné odmítání habsburské nadvlády a rostoucí nechuť k německým sousedům v Čechách a na Moravě. Po roce 1918 se mýtus stal opěrným sloupem legitimnosti Československa. Poté, co svrhli německé památky a pokusili se legislativně zvrátit Bílou Horu, hledali Češi způsob, jak symbolicky zbavit kraj pozůstatků německví a habsburského vlivu.

Jak se ale ze symbolických čistek staly čistky opravdové? Války o symboly jsou v národních soubojích běžné odjakživa, ale nemusí nutně vést k násilí a vyhánění. V případě Československa sehrála roli souhra podmínek, která proměnila rétoriku ve skutečnost a dala mýtům a jazyku sílu právních norem. Diskreditací a rozložením československého politického systému Hitler připravil cestu k morálnímu a právnímu chaosu, který měl následovat po osvobození.⁸² Celé měsíce po návratu Benešovy

81 Ve skutečnosti americký akademický svět občas vydává práce, ve kterých schvaluje odsun obyvatelstva coby legitimní řešení dnešních problémů s menšinami. Viz kontroverzní kniha Andrewa Bell-Fialkoffa *Ethnic Cleansing* (New York, 1996). Bell-Fialkoff považuje odsun Němců z Československa v letech 1945-1947 za paradigmatický případ spravedlivého odsunu (str. 220). V 60. letech 20. století se inspiroval názorem amerického politického vědce Josepha Schechtmana. Viz Schechtman, *Postwar Population Transfers in Europe, 1945-1955* (Philadelphia, 1962).

82 Jan Gross, který má trochu jiný argument, cituje „válečnou zkušenost, duchovní krizi, krizi hodnot a normativní dezorganizaci“ jako předpoklad komunistického převzetí síly ve střední Evropě. Gross, „War as Revolution,“ in *The Establishment of Communist Regimes in Eastern Europe, 1944-1949*.ed., Norman Naimark and Leonid Gibianskii (Boulder, 1997), 24.

vlády v roce 1945 vládla v Čechách touha po odvetě a selhalo (nebo bylo odmítáno) založení pevných právních norem. Bez ucelených zákonů místní úřady, polovojskové organizace i jednotlivci často prosazovali vlastní zákon. Dobu ilustruje fakt, že memorandum ministerstva zemědělství vyzývalo národní výbory, aby „nečekaly na přijetí relevantních zákonů, ale aby svými vlastními demokratickými orgány převzaly vedení v českých vesnicích a vrátily kontrolu české půdy (dočasně obývanou Němci) do českých rukou.“⁸³ Co se týká Čechů, kteří mluvili o Němcích, hodně jich zavedlo „etiku práce s Němci“, která byla ovlivněna desetiletími, kdy se o nich mluvilo jako o cizincích a sedmi lety, kdy se o nich mluvilo jako o smrtelném nebezpečí. Tento socializovaný světonázor vycházel ze souboru jazykových kodexů, které v době poválečného oslabení právních norem získaly zvláštní moc. Z dalších příběhů, které ostře kritizovaly Němce, to byl mýtus o Bílé Hoře, ze kterého vyšel bojový pokřik: němečtí přivandrovalci a vlkodlaci musí pryč!

Případ brněnského pochodu smrti ukazuje, jak několik úrovní kauzality ve vzájemném působení vedlo k vytvoření imperativu k vyhnání a jak se kombinace správního chaosu, špatné komunikace a nenávisti spojily, aby se řada těchto těchto čistek opravdu uskutečnila. Čeští vůdci, kteří se řídili mezinárodním a lidovým diskurzem udali tón, který legitimizoval extrémní řešení německého problému. Zdejší historická nevráživost v kombinaci s hněvem nad nacistickou okupací proměnily Brno v sud s prachem. Nedostatek potravin a bytů bezprostředně podnítil požadavky na odchod Němců. Místní politici jednali na základě těchto požadavků z politicky účelových důvodů a sovětská armáda byla lhostejná. Správní zmatek zabránil ústřední vládě zasáhnout ve snaze snížit napáchanou újmu.

V Ústí nad Labem vzali Češi záležitosti opět do vlastních rukou, když po výbuchu severně od města dav vykonal vlastní spravedlnost na nevinných Němcích. Mnoho Čechů bylo ovlivněno celou generací kolektivní protiněmecké rétoriky a začalo všechny Němce vidět jako přenašeče werwolfských genů – zdánlivě lidské bytosti, ale ve skutečnosti teroristické zrůdy. Ústecké masakry byly jedinečné ve svém rozsahu, ale

83 Směrnice pro Národní výbory o nejnnutnějších opatřeních v zemědělství, 10.května 1945, str. 2 SÚA, Ministerstvo zemědělství (MZ-S), karton 372, # 195.

nikoliv ve svém druhu. Čeští i němečtí očití svědkové a akademici zdokumentovali během léta 1945 stovky případů sadismu a veřejného násilí na Němcích. Jen velmi málo pachatelů bylo potrestáno nebo dokonce vyšetřováno. Československá vláda ve skutečnosti odsuny podporovala a nebyla proti lidové spravedlnosti, pokud nadměrně neočerňovala pověst Čechů v zahraničí.

Jak jsem ale již poukázal, prosté obvinění české vlády, Stalina, nebo jiného makro činitele nepostačuje k tomu, abychom vysvětlili šíři a závažnost etnických čistek v poválečném Československu. Stejně tak ti, co z čistek v bývalé Jugoslávii obviňují jen pár vůdců, kteří měli nekalé úmysly, ignorují myšlenkové pochody lidu a místní vývoj, který dává podněty k činům jednotlivých pachatelů. Tento český případ svědčí o složité interakci mezi reálnou politikou a politikou vlády a mezi lidovou mytologií a rétorikou politické elity. Etnické čistky nejsou v devadesátých letech 20. století žádnou novinkou. Je čas čerpat z historických případů a uvažovat o této metle 20. století komparativně.

PRINCETON UNIVERSITY

5 ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo vytvořit ekvivalentní český překlad článku amerického profesora historie Eagla Glassheima s názvem *National Mythologies and Ethnic Cleansing: The Expulsion of Czechoslovak Germans in 1945* a provést kompletní překladatelskou analýzu.

Abych k tomuto cíli došla, musela jsem si nejprve uvědomit, co všechno je nutné při překladu textu z oblasti historie brát v úvahu. V tom mi velmi pomohla zejména kniha Christiane Nordové a poznatky, které jsem získala, určitě využiji i v budoucnosti, pokud budu mít možnost překládat.

Text, který jsem si pro zpracování své bakalářské práce zvolila, je specifický tím, že ačkoliv se týká naší historie, byl napsán zahraničním autorem a tedy primárně určen pro zahraniční odbornou veřejnost a pro ty, kteří se o tuto problematiku blíže zajímají.

Článek, který jsem přeložila, mě zaujal nejen svým obsahem, ale i z hlediska problematiky překladu odborné terminologie a o možnosti srovnání toho, jak událost emocionálně vnímá Čech, Němec a příslušník nezúčastněné národnosti (autor článku). Snažila jsem se zejména výrazy, jako jsou například *odsun*, *vyhnání*, *vysídlení* *vystěhování*, volit velice pečlivě, aby překlad byl co nejpřesnější nejen obsahově, ale i emocionálním zabarvením. Je dost pravděpodobné, že německý překladatel tohoto článku by používal pouze výraz *Vertreibung* (vyhnání), který němčina v tomto významu pro všechny výše uvedené výrazy používá téměř výlučně a celý text by německý čtenář mohl vnímat citově poněkud odlišně.

Při práci jsem se v případě autorem citovaných českých materiálů snažila dohledat přímé citace na úrovni původních pramenů, ne vždy to však bylo možné. V případech, kde autor čerpal poznatky z archivních materiálů, jsem parafrázovala původní myšlenku.

Přínosem pro tuto práci se ukázala být e-mailová komunikace přímo s autorem článku, který ochotně odpovídal na doplňující informace.

Práce na tomto překladu byla náročná, ale současně zajímavá a věřím, že přeložený text může zaujmout i případné zájemce o toto historické téma.

SUMMARY

This bachelor thesis deals with translation of a text from the field of history and subsequent translation analysis. The text has been published in the magazine *Central European History* by professor Eagle Glassheim.

The thesis consists of four main parts - a short introduction to the article, theory of translation, translation analysis, characteristics for the expert text and the practical part – the translation itself with the original text attached in the appendix. The translation analysis is subdivided into several parts, but the main attention is focused on extratextual and intratextual factors and the analysis according to Christiane Nord.

The text was not very easy to translate especially because of the sentence structures which were sometimes hard to understand. On the other hand, I sometimes had less work than a translator into another language would have, because the text is very explicit for the Czech reader in some parts. I also used examples of some translationaly interesting phenomenon.

The aim of this thesis was to create an equivalent translation with special attention to some special terms and to make it suitable for Czech readers.

Primární zdroje:

Glassheim., Eagle, 2000, *National Mythologies and Ethnic Cleansing: The expulsion of Czechoslovak Germans in 1945* in: *Central European History* (v literatuře)

Seznam použitých zdrojů:

FIŠER, Zbyněk, 2009. *Překlad jako kreativní proces: teorie a praxe funkcionalistického překládání*. 1. vyd. Brno. ISBN 978-80-7294-343-2.

KNITTLOVÁ, Dagmar a kol., 2010. *Překlad a překládání*. 1. vyd. Olomouc. ISBN 978-80-244-2428-6.

KNITTLOVÁ, Dagmar, 2000. *K teorii i praxi překládu*. 2. vyd. Olomouc. ISBN: 80-244-0143-6.

LEVÝ, Jiří, 1983. *Umění překládu*. 2.vyd. Praha.

NEWMARK, Peter, 1988. *A textbook of translation*. Londýn. ISBN 0-13-912593-0.

NORD, Christiane, 1991. *Text analysis in translation: theory, methodology, and didactic application of a model for translation-oriented text analysis*. 1. vyd. New York. ISBN 90-518-3311-3.

URBANOVÁ, Ludmila, 2008. *Stylistika anglického jazyka*. 1. vyd. Brno. ISBN 978-80-87029-29-9.

URBANOVÁ, Ludmila, OAKLAND Andrew, 2002. *Úvod do anglické stylistiky*. 1. vyd. Brno. ISBN 80-865-98-33-0.

VILIKOVSKÝ, Ján CHAROUS Emil, 2002. *Překlad jako tvorba*. 1. vyd. Praha. ISBN 80-237-3670-1.

Konzultované knižní zdroje:

Fraus ilustrovaný studijní slovník anglicko-český / česko-anglický, 2004. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Fraus, ISBN 80-723-8361-2

Konzultované internetové zdroje:

SCHAFFNER, Christina. *Translation and intercultural communication: Similarities and Differences* [online]. [cit. 2014-04-19].

Dostupné z: <http://www.ensani.ir/storage/Files/20110207191737-%D8%A7%D8%B1%D8%AA%D8%A8%D8%A7%D8%B7%D8%A7%D8%AA%20%D8%A8%DB%8C%D9%86%20%D9%81%D8%B1%D9%87%D9%86%DA%AF%DB%8C%20%D9%88%20%D8%A7%D9%86%D8%AA%D9%82%D8%A7%D9%84.pdf>

Merriam Webster [online]. [cit. 2014-05-06]. Dostupné z: <http://www.merriam-webster.com/>

Anotace

Autor: Michala Jurníčková

Vedoucí práce: Mgr. Ondřej Molnár

Katedra: Katedra anglistiky a amerikanistiky

Rok obhajoby: 2014

Název česky: Překlad textu z oblasti historie s překladatelským komentářem

Název anglicky: Translation of a historical text with a commentary

Počet stran s přílohami: 80

Počet znaků: 102 415

Počet příloh: 1

Počet titulů použité literatury (včetně internetových odkazů): 10

Klíčová slova: překladatelská analýza, ekvivalence, analýza zdrojového textu, vnitrotextové faktory, vněttextové faktory

Key words: Translation, Translation analysis, Equivalence, Source-text analysis, Intratextual factors, Extratextual factors

Anotace v ČJ:

Tato práce se zabývá překladem článku s historickou tematikou týkající se vztahu Čechů a Němců bezprostředně po ukončení druhé světové války a obsahuje překladatelský komentář zaměřený především na analýzu vněttextových a vnitrotextových faktorů podle Christiane Nordové.

Anotace v AJ:

This bachelor thesis deals with a translation with a historical theme reflecting Czech-Germans relationships immediately after the second world war. It also contains a commentary which deals especially with analysis of intratextual and extratextual factors according to Christiane Nord.

6 PŘÍLOHA - originální text

National Mythologies and Ethnic Cleansing: The Expulsion of Czechoslovak Germans in 1945

Eagle Glassheim

BEGINNING in January of 1946, trains filled with Sudeten Germans—forty wagons, thirty passengers per wagon—left Czechoslovakia daily for the American Zone of occupied Germany. By the end of 1946, the Czechoslovak government completed the “organized transfer” of almost 2 million Germans, and it did so in a manner that in many respects fulfilled the mandate of the Potsdam agreement that the resettlement be “orderly and humane.”¹ But a focus on these regularized trainloads of human cargo obscures the extent of the humanitarian disaster facing Germans during the summer months of 1945, immediately after the Nazi capitulation. By the end of 1945, Czech soldiers, security forces, and local militias had already expelled over 700,000 Sudeten Germans to occupied Germany and Austria. As many as 30,000 Germans died on forced marches, in disease-filled concentration camps, in summary executions, and massacres.²

Until recently, Czech historians and politicians have euphemistically called this three-month burst of violence in 1945 the “wild transfer” (*divoký odsun*), suggesting an essential affinity with the organized transfer of 1946. This nomenclature points to a focus on end results: the removal of Germans from Czechoslovakia. Radomír Luža, for example, grouped the two phases under the

A number of people gave advice and support as I prepared this article for publication. I would like to thank in particular István Deák, Volker Berghahn, Bradley Abrams, and the Czech reading circle at Columbia University. Thanks also to the International Research and Exchanges Board (IREX) for research funding.

1. Radomír Luža, *The Transfer of the Sudeten Germans* (New York, 1964), 279–86.

2. Though historians disagree widely on the number of deaths, a recent report from a Czech-German “Joint Commission of Historians” agreed on a range from 19,000 to 30,000 dead. The commission’s collective conclusions appear in *Konfliktní společenství, katastrofa, uvolnění: Náčrt výkladu německo-českých dějin od 19. století* (Conflictual Community, Catastrophe, Detente: An Outline of an Interpretation of Czech-German History from the Nineteenth Century) (Prague: Ústav mezinárodních vztahů, 1996). The commission’s figures included “more than 6,000 victims of acts of violence” and 5,000 estimated suicides.

heading "Transfer" in his 1964 study *The Transfer of the Sudeten Germans*. Critics of the expulsion too have merged the two periods, subsuming them both under the label "ethnic cleansing," i.e., the forced removal of an ethnic group from a territory with the goal of creating a homogenous national state.³ Many expellee historians and the crusading American human rights lawyer Alfred de Zayas have focused blame for the expulsions on Czechoslovak president Edvard Beneš, Josef Stalin, and Western leaders.⁴ Both sides have framed their arguments in moral terms; caught up in the macropolitics of the Cold War, they have tended to focus on the culpability of leaders, with little consideration of the role played in the expulsions by ordinary Czechs.

To Luža and many other Czech historians, both émigré and Communist, the expulsions were an unpleasant, but justified response to Sudeten German betrayal of Czechoslovakia and Nazi persecution of Czechs during the German occupation of Bohemia and Moravia from 1939 to 1945.⁵ Since the fall of communism, the tide has turned in Czech historiography of the expulsions; instead of building a moral and legal case for transfer, Czech historians are now working to document what actually took place in 1945 and 1946.⁶ Though doubts about the morality of the transfer began to surface in émigré journals in the 1970s, the new approach owes much to Czech President Václav Havel, who has publicly apologized for the expulsions and rejected the concept of collective guilt in any form.⁷ Havel's emphasis on individual guilt and responsibility has opened up new avenues of research on the expulsions. If we must judge perpetrators individually, we need to investigate both the wide and the narrow context of particular acts of ethnic cleansing.

Ground-level perpetrators are the crucial missing link in our understanding of ethnic cleansing. Though national and international influences contributed

3. See in particular Alfred de Zayas, *A Terrible Revenge: The Ethnic Cleansing of the East European Germans, 1944–1950* (New York, 1994).

4. See in particular Wenzel Jaksch, *Europe's Road to Potsdam*, trans. Kurt Glaser (New York, 1963 [1958]). Also: Alfred de Zayas, *Nemesis at Potsdam: The Expulsion of the Germans from the East* (Lincoln, 1989 [1977]).

5. Luža devotes ten of the fourteen chapters in his book to building a case for Sudeten German responsibility for the breakdown of Czech-German relations and for Nazi atrocities. Only three chapters deal with the expulsions themselves. See Luža, *Transfer*.

6. The foremost advocate of the documentary approach is Tomáš Staněk. See his *Perzekuce* (Persecution) (Prague, 1996) and *Odsun Němců z Československa 1945–1947* (The Transfer of Germans from Czechoslovakia, 1945–1947) (Prague, 1991).

7. Václav Havel made this point on a number of occasions since 1989. See for example his speech during the visit of German President Richard von Weizsäcker on 15 March 1990. Reprinted in *The Art of the Impossible: Politics as Morality in Practice*, trans. Paul Wilson (New York, 1997), 21–28. For the Czech (and Slovak) dissident debate on the morality of expulsions, see Bohumil Černý, Jan Křen, Václav Kural, and Milan Otáhal, eds., *Češi, Němci, Odsun* [Czechs, Germans, Transfer] (Prague, 1990). Bradley Abrams summarizes and evaluates that debate in "Morality, Wisdom and Revision: The Czech Opposition of the 1970s and the Expulsion of the Sudeten Germans," *East European Politics and Societies* 9, no. 2 (1995): 234–55.

to the anti-German mood after the war, local conditions and popular mentalities were essential ingredients of the Czechoslovak expulsion fury in the summer of 1945. This article will document the evolution of the expulsion idea on the international, national, and popular levels. None of these levels developed in isolation. During the war, there was an ongoing dialogue on expulsion between Beneš, the Czech underground, and Allied officials. By 1945, all three levels had adopted an ideology of collective German guilt for the crimes of Hitler, which many Czechs fused with a preexisting cognitive model of Germans as dangerous colonizers in East Central Europe, a national enemy.⁸ Amid the chaotic conditions in immediate postwar Czechoslovakia, rhetoric and nationalist mythologies took on an inordinate power to shape action and led many otherwise law-abiding Czechs to ethnic cleansing of Germans in hundreds of communities.

Defining Ethnic Cleansing

Ethnic cleansing has received an increasing amount of press and historical coverage since the breakup of Yugoslavia, with the perhaps inevitable result being definitional sprawl. The widest definitions of ethnic cleansing portray it as a politically inspired design to engineer homogenous national states. Viewed in this context, the Czechoslovak transfers (both wild and organized) were part of a wave of postwar expulsions that resulted in the forced relocation of over 12 million Germans, 2.1 million Poles, 700,000 Ukrainians, and hundreds of thousands of Hungarians from 1945 to 1947.⁹ Hitler began the great unmixing of peoples in East Central Europe during World War II. Poland, Czechoslovakia, and the Soviet Union finished the job, reengineering the borders and ethnic makeup of the region with the approval of France, Britain, and the United States.

Stepping back even further, broad definitions envision the postwar expulsions in the context of what Philipp Ther has labeled "the century of ethnic cleansing," which began and ended with forced migrations in the Balkans. On the way, this jagged century also included expulsions and/or genocide of millions in Turkey, the Indian subcontinent, the Soviet Union, and Rwanda.¹⁰ But global definitions like this tend to obscure more than they elucidate; they indicate a theoretical commonality of ends, but they tell us little about how cleansing was carried out.

8. The concept of a "cognitive model" comes from Daniel Goldhagen. *Hitler's Willing Executioners: Ordinary Germans and the Holocaust* (New York, 1997).

9. Philipp Ther, "The Century of Ethnic Cleansing: Forced Migration in Central and Eastern Europe between 1912 and 1995," conference paper, presented at the American Historical Association Annual Convention, 9 January 1999.

10. *Ibid.*

The recent bursts of ethnic cleansing in the former Yugoslavia have focused attention on cleansing as a particular kind of ethnic violence, with characteristic methods. In 1994, a United Nations committee of experts concluded, "Considered in the context of the conflicts in the former Yugoslavia, 'ethnic cleansing' means rendering an area ethnically homogenous by using force or intimidation to remove persons of given groups from the area." The report goes on to describe particular means used by Serbs (and on some occasions Croats) in cleansing actions:

murder, torture, arbitrary arrest and detention, extra-judicial executions, rape and sexual assaults, confinement of civilian population in ghetto areas, forcible removal, displacement and deportation of civilian population, deliberate military attacks or threats of attacks on civilians and civilian areas, and wanton destruction of property.

The committee stresses that these methods are crimes against humanity, and that ethnic cleansing, thus defined, is a clear violation of international law.¹¹

With the exception of "wanton destruction of property,"¹² all these means characterized the Czech cleansing of Germans from May to August of 1945. But the massive, organized transfer of Germans in 1946 was different in crucial respects; it was carried out with the approval of the international community, and, though mandatory, it was accompanied by relatively little violence. In order to emphasize the difference between the two processes, I will focus on the wild expulsions in the summer of 1945 and exclude the category of organized transfer from my definition of ethnic cleansing. Nor does genocide, cleansing by extermination, fit this definition. These are not mere semantic quibbles: while the goals of ethnic cleansing, population transfer, and genocide are superficially similar—namely the creation of a homogenous nation-state—the means used to achieve them are dramatically different.

Czechs and Germans up to 1945

To understand the ultimate collapse of Czech-German relations in Czechoslovakia, it is necessary to look back to the late nineteenth century, a period of rapid and aggressive nation-building in the Habsburg Empire. A growing Czech middle class and increasingly self-aware farmers and workers turned to nationalism as a way to assert their interests in the ethnically polyglot

11. Final Report of the Commission of Experts Established Pursuant to Security Council Resolution 780 (1992), 27 May 1994, par. 129. My thanks to Roy Gutman for providing me with this reference.

12. Czechs tended not to destroy German property, because they expected to get legal title to it. Czech settlers and so-called gold-diggers (*zlatokopové*) began moving into the Sudetenland within weeks after the German capitulation, and a series of presidential decrees in the summer of 1945 confirmed their claims to German property.

state. Like many rising nations in East Central Europe in the nineteenth century, the Czechs defined themselves and their interests through an evolving national mythology. By the late nineteenth century, the dominant Czech national discourse defined Czechs (democratic, bourgeois, crypto-Protestant) in opposition to the German Habsburgs (authoritarian, aristocratic, Catholic). Invoking the pre-1620 historical rights of the Bohemian Crownlands, Czechs claimed a right to self-determination within the Habsburg Empire.

The sizable German minority of Bohemia and Moravia resolutely resisted Czech demands for autonomy. Both sides pressed Vienna for protections and concessions, boycotted the other's commercial establishments, and fought the expansion of the other's linguistic territory. By 1918, when Bohemia and Moravia became the core of independent Czechoslovakia, the provinces' three million Germans and 7 million Czechs lived in parallel and largely separate societies, each with its own fully developed social structure, economy, and national mythologies.

The new Czechoslovakia was one of a number of nominally national but in fact multinational states created in East Central Europe after the collapse of empires in 1917–1918. In the Czechoslovak case, the high-minded principle of Wilsonian self-determination combined with the *Realpolitik* of postwar alliance politics to produce what is perhaps best described as an oxymoronic state. Though democratic, it was quasi-imperial in structure, with Czech Prague ruling German, Slovak, Hungarian, and Ruthenian peripheries. Though multinational, Czechoslovakia was founded and run as a nation-state, that is, in the name of a single (or here artificially double) nationality.¹³ Czechs saw the state's 3 million Germans as an inconvenient legacy of centuries of foreign rule, most notably by the Habsburgs. When the first Czech president Tomáš Garrigue Masaryk let slip in late 1918 a comment about German "immigrants and colonists," he expressed a commonly held Czech view that Germans were outsiders in Bohemia.¹⁴

In popular mythology, Germans had settled in Bohemia as carpetbaggers (*přivandrovalci*) during historical eras of Czech weakness. The most important symbolic site in the Czech past was White Mountain (*Bílá hora*), a bump on the landscape of suburban Prague where a Catholic Habsburg army defeated Bohemian Protestant rebels in 1620. After the battle of White Mountain, the Habsburgs executed or exiled much of the native Czech nobility, parceling

13. Czechoslovakia was officially a state of the Czechs and Slovaks, referred to collectively as Czechoslovaks. Though a small minority of interwar citizens accepted this amalgam as their national identity, the vast majority was either Czech or Slovak. The two languages are closely related and mutually intelligible, but they are clearly not two dialects of one language.

14. Joseph Rothschild, *East Central Europe Between the Two World Wars* (Seattle, 1992 [1974]), 80. By Bohemia, I mean the traditional "Lands of the Bohemian Crown," that is the former Habsburg provinces of Bohemia, Moravia, and Austrian Silesia (the territory of the current Czech Republic).

out their property to Catholic supporters from around Europe.¹⁵ The newly arrived nobles became germanized and proved loyal supporters of the empire for much of the next 300 years. The Czech historian Jiří Rak points out that White Mountain was one of a string of historical battles in which nineteenth-century Czech nationalists depicted Germans as “brutal attackers” and foreign conquerors.¹⁶

After the Habsburg collapse in 1918, Czechs inaugurated their new republic with a stream of symbolic, verbal, and legal attacks on the legacy of White Mountain. Only days after the Czechoslovak declaration of independence in October of 1918, a crowd of 250,000 Czechs met at White Mountain to commemorate the battle and celebrate the fall of the Habsburgs.¹⁷ From there, a smaller group marched to the Old Town Square in the center of Prague, the site of a Marian column erected in 1648 to celebrate the defeat of the Swedes in the Thirty Years’ War. Declaring the column a symbol of German Habsburg oppression, they pulled it down, reclaiming this central space for the Czech nation.¹⁸ As historian Nancy Wingfield has pointed out, this was one of scores of symbolic attacks against statues with German and Habsburg themes in 1918–1921.¹⁹

Czech politicians sought to “redress” (*odčinit*) White Mountain legislatively by passing a comprehensive land reform in 1919. Though the reform was ostensibly social, supporters justified it in national terms by arguing that, in the 1620s, German nobles had received their land at the expense of Czechs.²⁰ Many legislators pursued a total reversal of the historical verdict at White Mountain. František Modráček, a leading Socialist parliamentarian, illustrated this in a representative speech during the land reform debate:

15. Contrary to Czech national mythology, White Mountain was more a religious than a national dispute. Czechs and Germans—noble and commoner alike—served on both sides of the conflict. See R.J.W. Evans, *The Making of the Habsburg Monarchy 1550–1700* (Oxford, 1979), 195–216.

16. Jiří Rak, *Bývalí Čechové: české mýty a stereotypy* (Czechs of Old: Czech Myths and Stereotypes) (Prague, 1994), 107.

17. Nancy Meriwether Wingfield, “Conflicting Constructions of Memory: Attacks on Statues of Joseph II in the Bohemian Lands after the Great War,” *Austrian History Yearbook* 28 (1997): 149.

18. See Cynthia Paces, “Religious Images and National Symbols in the Creation of Czech Identity, 1890–1938” (Ph.D. diss., Columbia University, 1998), 157–58.

19. In the years following Czechoslovak independence, crowds and local governments attacked or removed numerous statues of Joseph II, who was “generally considered the personification of Germanism.” Zdeněk Hojda and Jiří Pokorný, *Pomníky a zapomínky* (Memorials and Forgetting) (Prague, 1997), 133, 142. Hojda and Pokorný also document a wave of attacks on Marian columns in the Czech countryside (p. 30). See also Wingfield, “Conflicting Constructions.”

20. See the debate on land reform in the National Assembly on 16 April 1919 (session 46). Text at Elektronická knihovna—Český parlament: dokumenty českého parlamentu (Electronic Library—Czech Parliament: documents of the Czech Parliament) <<http://www.psp.cz/cgi-bin/win/eknih/1918ns/ps/stenprot/046schuz/>> (23 February 1999).

By these several paragraphs [of the land reform bill] we are deleting (*škrtáme*) the landed aristocracy from the future history of the Czech nation. Today we are ridding ourselves once and for all of that aristocracy that played such an infamous role in the history of our nation, and the especially sad role after the Battle of White Mountain up to the present.²¹

During the debate, Modráček and others portrayed Germans, Habsburgs, and aristocrats as a composite feudal enemy. The new Czechoslovak nation-state, in contrast, was the antithesis of the old feudal order, namely a middle-class Czech democracy. By redistributing German noble land to Czech smallholders, legislators saw the reform as both a symbolic and a real way to buttress the new state's legitimacy. In practice, land reform was not simply a national redistribution; Czech owners of large estates lost land too, and German farmers were eligible to receive confiscated land. But as anthropologist Ladislav Holy concludes, "In the perception of most people, the land stolen from the Czech nation through confiscation three hundred years ago was now simply to be returned."²²

With land reform, attacks on statues, and countless other verbal and symbolic proclamations of national sovereignty, the Czechs sought to reconstitute Bohemia and Moravia's symbolic landscape. To legitimize their new national state, they asserted a Czech historical narrative to the exclusion of all others. Though Czechs did not publicly envision the removal of Sudeten Germans in 1918, symbolic exclusions and expulsions became a regular part of popular Czech discourse.

Germans were sensitive to these Czech slights and complained bitterly of discrimination in the form of land reform, purges of the state bureaucracy, and school closings. Almost as soon as the ink was dry on Czechoslovakia's minority protection treaty in 1919, Germans began flooding the League of Nations with petitions. There was some justification to these German complaints. Language requirements kept the number of Germans in the bureaucracy well below their percentage of the population; land reform took property from German landlords and redistributed it primarily to Czechs; and some German schools were converted to Czech instruction. Even so, Czechoslovak minority policy was among the most liberal in East Central Europe, guaranteeing Germans autonomous schools, proportional political representation, and the right to do official business in their own language.

By the late 1920s, Czechoslovakia's Germans appeared to have come to terms with their new situation, with close to two-thirds of the German electorate voting for so-called activist parties favoring participation in government coalitions. Though Germans held ministerial positions in the government from 1926 to

21. Modráček, National Assembly, Meeting 46 (16 April 1919).

22. Ladislav Holy, *The Little Czech and the Great Czech Nation* (Cambridge, 1996), 121.

1938, activist momentum began to fail with the onset of the depression in the early 1930s. After 1933, the right-nationalist Sudeten German Party (SdP) of Konrad Henlein began its rapid rise, picking up over two-thirds of the German vote in the 1935 elections. Funded secretly by Hitler's Nazi Party, Henlein increased his party's support among Sudeten Germans to over 85 percent in the 1938 municipal elections. In the summer of 1938, Henlein and the SdP were willing accessories in Hitler's campaign to wrest the Sudetenland from Czechoslovakia. When the German Wehrmacht "secured" the region after the Munich conference, Sudeten Germans greeted the occupation with general enthusiasm. Exile president Edvard Beneš would later point to this evidence of Sudeten German disloyalty to the state as the centerpiece of his lobbying efforts for the removal of Germans from postwar Czechoslovakia.

World War II and the Birth of the Transfer Plan

The wartime occupation of the rump of Czechoslovakia, known as the Protectorate of Bohemia and Moravia, was harsh and humiliating for the Czechs, but nowhere nearly as destructive as that of Poland or Yugoslavia. Henlein's SdP entered the Nazi Party in late 1938, providing Hitler with a number of zealously anti-Czech deputies, such as Karl Hermann Frank. These Sudeten Germans would later staff leading positions in the Protectorate. During the occupation, the Nazis closed Czech universities, expelled many remaining Czechs from the Sudetenland, and cracked down harshly on any signs of Czech resistance. They also sent tens of thousands of Czech and German Jews to their deaths in concentration camps such as Theresienstadt or extermination camps such as Auschwitz. After Czechoslovak paratroopers from Britain assassinated the Reichsprotektor Reinhard Heydrich in 1942, Hitler ordered the destruction of the small town of Lidice and the murder of much of its population. A wave of executions of suspected resisters followed during the so-called Heydrichiada.

Throughout most of occupied Europe, Nazi violence tended to be proportional to the degree of resistance the Germans encountered. The Jews, of course, were a special case, and they perished regardless of their behavior. But the harshest repression against non-Jews came in Poland and Yugoslavia, where massive resistance provoked massive reprisals. The Czechs, for the most part, kept their heads down, ensuring Hitler a reliable source of industrial goods and earning the Protectorate the nickname "arsenal of the Reich."²³ Other than occasional crackdowns on the Czech underground and student movements, the Nazis found the carrot approach more effective than the stick in the

23. On the relatively favorable conditions in the Protectorate and the lack of serious Czech resistance, see Vojtěch Mastný, *The Czechs under Nazi Rule: The Failure of National Resistance, 1939–1942* (New York, 1971).

Protectorate. This spared the Czechs the terrible destruction of cities and decimation of elites that changed the face of Poland during the war. But survival does not imply acquiescence. Many Czechs developed a brooding hatred of the German occupiers. A quietly observant Czech underground reported to exile president Beneš already in late 1939 that Czechs were increasingly radical in their views toward the Germans, and that “the nation today survives only on its hope for revenge.”²⁴

Combining his reading of the domestic anger toward the Germans with his own sense of failure at Munich, Beneš began preparing a plan for the postwar removal of Sudeten Germans from Czechoslovakia. The idea for a population transfer appears to have come from a number of different sources. In early 1939 Beneš instructed the domestic underground to prepare proposals for a postwar order in Czechoslovakia. In October of that year, Professor Zdeněk Peška sent a memorandum to London “concerning the exchange of population,” in which he argued that the Greco-Turkish exchange of 1923–1924 provided an example and precedent for the successful removal of undesired minorities.²⁵ Citing the American scholar Stephen Ladas’s 1932 book on that exchange, Peška claimed that both Greece and Turkey had reaped economic and cultural benefits from it.²⁶ Though a complete “depopulation” of the Czechoslovak borderlands was “undesirable,” Peška recommended the removal of all Germans who could not prove that they had been loyal to Czechoslovakia in 1938.²⁷

Beneš tentatively adopted this plan, though he realized he had to tread a fine line between the revenge demanded by Czechs at home and the apparent humanitarian reservations of the British and the Americans. In a November 1940 dispatch to the underground leadership (ÚVOD), he wrote, “The Czech nation also needs its *Lebensraum*” in a “greater” Czechia, a goal that can only be reached by “the departure or expulsion” of those Germans who had betrayed Czechoslovakia. But he cautioned, “We must not hold on to an unrealistic hope that it will be possible to destroy or exterminate (*vyhladit*) 3 million Germans, as several among us naively claim.”²⁸ He noted that for the time being he was proposing to cede to Germany two ethnically German border

24. “Dopis člena Politického ústředí informující o růstu radikálních postojů vůči Němcům” [Letter from a member of the Political Headquarters (PÚ) informing on the increase of radical views toward the Germans], 16 November 1939, in Jitka Vondrová, ed., *Češi a sudetoněmecká otázka 1939–1945* (Czechs and the Sudeten-German question 1939–1945) (Prague, 1994), 35.

25. Zdeněk Peška, “Pamětní spis o výměně obyvatelstva” (Memorandum on the exchange of populations), October 1939, in Vondrová, ed., *Češi*, 21–23.

26. Stephen Ladas, *The Exchange of Minorities: Bulgaria, Greece, and Turkey* (New York, 1932).

27. Peška, “Pamětní spis,” in Vondrová, ed., *Češi*, 22.

28. Edvard Beneš, “Depeše pro ÚVOD s programem řešení německé otázky v Československu” (Dispatch for ÚVOD with a program for the solution of the German question in Czechoslovakia), 26–27 November 1940, in Vondrová, ed., *Češi*, 77–79.

regions and to create three all-German counties within the rest of a restored Czechoslovakia. Germans in the Czech interior would have to leave.

Correspondents from the domestic underground continued to press for a more radical "solution," the expulsion of all Germans from postwar Czechoslovakia. In response to Beneš's November letter, ÚVOD member Vladimír Krajina objected to ceding any territory: "There grows among the people such a fearsome desire for revenge that it will be very difficult, if not impossible, to restrain them . . . The people see their *Lebensraum* in the historical [i.e., pre-Munich] borders; they consider the Germans everywhere to be carpetbaggers, who will have to be removed."²⁹ Throughout the war, members of the Czech underground pressed their point: no loss of territory and all Germans must go.

Over the next four years, Beneš would try to sell various expulsion plans to officials in Moscow, Washington, and London. He justified his transfer proposals in three ways: First, Sudeten German disloyalty had destroyed the Czechoslovak Republic and should be punished. Second, the Czech public was so aroused in its hatred of the Germans that the latter should be removed out of concern for their own safety. Third, to ensure postwar stability, the Allies should eliminate any excuses for future German revisionism.

By mid-1942, these arguments found an increasingly positive reception in Allied foreign policy circles. After receiving Beneš's latest proposal on population transfers, Bruce Lockhart, the British liaison to the Czechoslovak provisional government, wrote to the Secretary of State, "We have given some encouragement to the Polish-Czech proposals for a solution to the minority problem by a transfer of population." He concluded by noting, "Today the brutal treatment meted out to the Czechs is arousing widespread indignation, and from all parts of the world requests are coming for reprisals. The chief agents of this bestiality are the German Bohemians."³⁰ Though Beneš would have to wait until 1945 to get formal approval for a transfer, Stalin, Churchill, and Roosevelt had all agreed in principle to the plan by the end of 1943.³¹

29. Vladimír Krajina, "Děpeše pro P. Drtina se vzkazem Z. Bořka Dohalského k Benešovu plánu tří německých žup" [Dispatch for P. Drtina with a message of Z. Bořek Dohalský concerning Beneš's plan for three German counties], 3 December 1940, in Vondrová, ed., *Češi*, 79.

30. Bruce Lockhart, memorandum marked "Secretary of State," 14 June 1942. Columbia University Special Collections, Jaromír Šimutný papers, box 22, folder 7.

31. In a 1992 article on ethnic cleansing, Hans Lemberg shows how the idea of population transfer had gained legitimacy in Europe and America well before World War II. See "Ethische Säuberung: Ein Mittel zur Lösung von Nationalitätenproblemen?" in Lemberg, *Mit unbestechlichem Blick . . . Studien von Hans Lemberg zur Geschichte der böhmischen Länder und der Tschechoslowakei* (Munich, 1998), 377–96.

Czechoslovakia in 1945

During the six-year Nazi occupation of Bohemia and Moravia, the Germans destroyed or discredited the administrative and security structures of interwar Czechoslovakia. When the Beneš government returned in 1945, it put in place a new system that had been planned in exile. Popularly elected National Committees would run local affairs. The Communist-controlled Ministry of Interior would oversee local security through a service called the Committee of National Security (*Sbor národní bezpečnosti* or SNB). While conditions in the borderlands were in the process of consolidation, the Ministry of Interior authorized a paramilitary force, the Revolutionary Guards, to help keep order there. In addition, the revived Czechoslovak army, based on a core of soldiers who had fought under General Ludvík Svoboda with the Soviet Union on the eastern front, soon emerged as a force for order (or disorder) in the borderlands. Above all this, the victorious Red Army remained a looming presence in all of Czechoslovakia except the far western portion, which was occupied by the American army.

From these various sources of power, a hierarchy of authority developed, with the Soviet and American armies on top, followed by the Czechoslovak army, the Revolutionary Guards, the SNB forces, and National Committees. But in practice in the summer of 1945, there were vast areas where the Allied armies did not exert their authority, where the Czechoslovak army had not yet established a presence, and where a Wild West atmosphere reigned. In some towns, National Committees were the only authority locally, often relying on self-proclaimed former partisans to maintain order. Though each level of the borderland hierarchy occasionally received directives from above on how to proceed, these orders tended to be vague and contradictory.³²

This confusion reflected that of the government, which was trying to pull off a dual policy in pursuit of final Allied approval for a removal of Czechoslovakia's Germans. On the one hand, the government hoped to present the Allies with a fait accompli by expelling as many Germans as possible while conditions in Central Europe remained unsettled. On the other, President Beneš and some other members of the government were afraid of alienating the Allies with overly harsh treatment of the Germans. This dual approach appears most clearly in speeches made by Beneš and other members of the government, Communist and non-Communist alike. Most prominently, Beneš would declare repeatedly in May and June of 1945 that "the German question in our

32. On administrative chaos, see Emilia Hrabovec, "Neue Aspekte zur ersten Phase der Vertreibung der Deutschen aus Mähren 1945," in *Nationale Frage und Vertreibung in der Tschechoslowakei und Ungarn 1938–1948*, ed. Richard Plaschka, Horst Haselsteiner, Arnold Suppan, and Anna Drabek (Vienna, 1997), 117–40.

republic must be liquidated,”³³ but say elsewhere that Czechs must wait “patiently . . . to cleanse the republic” of Germans until after the Allies have given final approval.³⁴

Predictably, the government’s dual policy produced dueling directives to army units, security forces, and National Committees in the borderlands. In one example among many, on June 12 the Provincial National Committee in Prague sent all district National Committees a memo outlining “measures toward deporting Germans.”³⁵ Two days later the same organ ruled that National Committees should stop all unilateral expulsions until the army and security forces gave them permission.³⁶ But the army was little better, transmitting contradictory orders to “cleanse” the borderlands and to act with restraint.³⁷ Predictably, local officials, army officers, and paramilitaries did what they wanted, or what they thought appropriate to the locales they controlled.

White Mountain rhetoric, so prominent in the early interwar period, returned full force in 1945. Only this time, it was used to justify far more than land reform. Redressing White Mountain now meant the mass expulsion of the entire German population. The Communist newspaper *Rudé právo* typically made the point most vividly (and distorted history most effectively):

The historical roots of the denationalization of Czech soil lead 300 years back, all the way to the catastrophe at White Mountain, where the majority of our soil came into the hands of a foreign nobility . . . We can today make the proud claim that finally, all these years after the White Mountain disaster, the cleansing process will be brought to a conclusion once and for all.³⁸

On the first of June 1945, thousands of farmers and workers gathered on a field on the western edge of Prague, the mythical White Mountain, to hear politicians speak on the 325th anniversary of the battle. The Social Democratic prime minister, Zdeněk Fierlinger, made a clear connection of that battle with the German occupation from 1939–1945:

33. Beneš speeches at Brno and in Prague, 12 and 16 May 1945, and in Tabor, 16 June 1945. Printed in Edvard Beneš, *Odsun Němců z Československa* (The Transfer of Germans from Czechoslovakia), ed., Karel Novotný (Prague, 1996), 138–39, 148. Politicians and newspapers from across the political spectrum regularly used the term “liquidate” in reference to the Germans in 1945. Though the term may have had domestic roots, it was likely an appropriation of Nazi terminology.

34. Speech at Plzeň, 15 June 1945, in *ibid.*, 146.

35. Provincial National Committee, Prague (ZNV Praha) to District National Committees (ONV), 12 June 1945, Státní ústřední archiv (SÚA) Prague, Ministerstvo vnitra–Noskův archiv (MV–N), carton 254, #160.

36. Stanislav Biman and Roman Čilek, *Poslední mrtví, první živi: české pohraničí květen až srpen 1945* (The Last Dead, the First Living: The Bohemian Borderlands, May to August 1945) (Ústí nad Labem, 1989), 116.

37. See Tomáš, *Odsun*, 61.

38. “Naše půda bude vyrvána z cizáckých rukou” (Our Soil Will Be Snatched Away From Foreign Hands). *Rudé právo*, 7 June 1945, 1.

We have gathered on the historical soil of White Mountain to celebrate one of our most important revolutionary acts: the confiscation of the land of our age-old enemies, the Germans and the Hungarians . . . With today's celebration we want to emphasize that the wrong inflicted upon us after White Mountain, which was again to have been repeated under the Nazi regime, will be completely rectified; that Czechs and Slovaks will again be the masters of their own land.³⁹

Other politicians and newspapers dated German perfidy even farther back in Czech history. On 5 August 1945, the center-left newspaper *Lidová demokracie* wrote that an expulsion would "correct errors that go back very far in our history, to the times of the Přemyslids [the first Czech dynasty] when Germans were invited en masse to develop our towns and industry and subsequently destroyed the Slav character and culture of our land, with time becoming a danger and a threat to the very existence of the Czechoslovak people."⁴⁰ The wartime occupation escalated interwar rhetoric depicting Germans as immigrants and colonizers, and now Czechs used this rhetoric to sanction violence and expulsion.

The worst violence against Germans took place from mid-May to late July of 1945, after which government policy became more consistent in its calls for humane treatment of Germans waiting for transfer. A variety of perpetrators was responsible for the wild expulsions and executions of the summer, ranging from angry civilians to soldiers to paramilitaries, in some cases with orders from above, in others without. It appears that most decisions were made on the ground, locally, based on a general understanding of what was either desirable or permissible according to higher government policy. In all, around 700,000 Germans were expelled, 300,000 fled, and perhaps as many as 30,000 died in 1945.⁴¹

Popular Anger, Politics, and Administrative Chaos: The Brno Death March

The expulsion of close to 20,000 Germans from Brno at the end of May 1945 illustrates the complex dynamic between central and local policy, as well as the influence of popular pressure on policy makers. Brno, the capital of the

39. Zdeněk Fierlinger, 1 July 1945, in *Odčítujeme Bílou horu* [We Are Rectifying White Mountain] (Prague: Jednotný svaz českých zemědělců, 1945), 12.

40. Quoted in Andrei Bell, "The Expulsion of the Sudeten Germans: A Breakdown in the Ethnic Boundary Maintenance Mechanisms" (Ph.D. diss., Boston University, 1997), 317.

41. Expulsion and flight figures are from Theodor Schieder, ed., *Documents on the Expulsion of the Germans from Eastern-Central-Europe*, vol. IV (Bonn: Federal Ministry for Expellees, Refugees, and War Victims, 1960), 127. Czech and German sources have long disagreed on the number of deaths. German historians, many of them Sudeten expellees, have claimed upwards of 200,000 deaths during the expulsions from Czechoslovakia. See, for example, Friedrich Prinz, *Geschichte Böhmens*

province of Moravia, had been an ethnically mixed town in the interwar period, with a sizable German minority of close to 20 percent. This magic number was especially important, as towns with over 20 percent of a minority were officially bilingual and had to offer public services in both Czech and German. When the city's Germans just managed to stay above the 20 percent threshold in the 1930 census, Czech nationalists complained bitterly of irregularities and of Jewish betrayal in choosing German nationality.⁴² Just as in many other bi-national towns in Bohemia and Moravia, Czechs of Brno attacked German signs and statues in 1918–1919.⁴³ Throughout the interwar period, tensions between the two sides remained high.

The oppression and humiliation of the Nazi occupation pushed the conflict to new levels of hatred. Having lived for six years in the shadow of Špilberk, the former Austro-Hungarian prison turned SS torture chamber, many Brno Czechs wanted revenge against Germans, guilty or otherwise. President Edvard Beneš gave voice to and encouraged this sentiment in a speech to Brno residents on 12 May 1945: "The German people . . . ceased in this war to be human . . . behaved like . . . a monster. This nation must pay for all this with a great and severe punishment . . . We must liquidate the German problem definitively."⁴⁴ Two weeks later, Brno would carry out this implied threat, in a rushed decision to expel that led to hundreds of German deaths.

Immediately after liberation, Czech officials rounded up over 1,600 suspected German collaborators and interned them in the Kaunitz dormitory near the center of Brno. On May 22, local officials reported daily riots, with the Czech crowd demanding that the Germans be turned over to the people for popular justice. The local National Committee temporarily appeased the crowd by promising an extraordinary people's court to try Germans accused of collaboration.⁴⁵

By the end of May, even the promised courts were not enough. On May 30, a citizens' group and union representatives came to the offices of the Provincial National Committee in Brno and threatened to begin demonstrations and strikes unless "a radical solution of the German question" was carried out at once.⁴⁶ They justified this demand by claiming that Germans were responsible

1848–1948 (Berlin, 1991), 468. A recent joint report of the Czech-German historians' commission has settled on the range of 17,000 to 30,000 dead, a more reasonable figure. See *Konfliktní společnost*, 29–30.

42. For a particularly nationalist and anti-Semitic take on the census of 1930, see *Moravská Orlice* (Moravian Eagle), 8 January 1933 and 2 April 1933.

43. Wingfield, "Conflicting Constructions," 154.

44. Beneš speech, Brno city hall, 12 May 1945, Beneš, *Odsun*, 138.

45. Benjamin Frommer, "Retribution against Nazi Collaborators in Postwar Czechoslovakia" (Ph.D. diss., Harvard University, 1999), 51–52. See also Karel Kaplan, *Poválečné Československo: národy a hranice* (Postwar Czechoslovakia: Nations and Borders) (Munich, 1985), 140.

46. This narrative and the quotes in this paragraph are from three internal Interior Ministry

for housing and food shortages in Brno. Given the "seriousness of the situation," the National Committee ordered the expulsion of all nonemployed Germans to begin that evening. For good measure, the committee informed representatives of the Red Army of the pending expulsion. The typical reply was that the Soviets would "not get involved in the matter."⁴⁷ In the meantime, Captain Bedřich Pokorný, the Brno National Committee's (Communist) liaison with the Ministry of Interior, met that evening with Interior Minister Václav Nosek in a Brno hotel. Nosek did not oppose the expulsion, but ordered Pokorný to disperse the Germans within the boundaries of Czechoslovakia, and not across the Austrian border.

Late in the evening of May 30, National Committee security forces evicted close to 20,000 men, women, and children from their homes and began marching them in the direction of the Austrian border. By morning, the column of marching Germans was said to extend sixteen kilometers.⁴⁸ On May 31, Pokorný claimed in a report a few days later, a lack of suitable transportation prevented him from dispersing the column to internment camps. On June 1 he met with National Committee members and reported Nosek's prohibition on expulsions to Austria. Two Czechoslovak army generals, recently arrived from Prague, indicated that "they have completely opposite orders from General Svoboda, to undertake a transfer of Germans immediately and decisively under the auspices of the Czechoslovak army." They also reported that this was "the position of Minister of Justice Stránský⁴⁹ as well." But faced with the opposition of the Ministry of Interior, the National Committee agreed to Nosek's proposal of dispersing the Germans to internment camps.⁵⁰

Pokorný raced from Brno to the marching Germans that evening, but he arrived too late. Two-thirds of the column, swollen to 28,000 people by the addition of Germans from intermediate towns, had already been forced to cross into Austria. Pokorný managed to get 10,000 Germans to temporary quarters in nearby villages, including Pohořelice, soon to be notorious as a deadly concentration camp. In a telephone call to the Ministry of Interior on June 2, Pokorný summarized his efforts. He reported that the column of Germans had been under the supervision of a Major Pistorius, with the assistance of "the Czechoslovak army, workers of the Brno munitions factory, partisans, and various local armed groups that emerged in southern Moravia after the departure

documents. SÚA, MV-N, carton 254, #160. Dates are 1 and 2 June 1945 and undated (June, 1945). See also Staněk, *Perzekuce*, 87–90.

47. *Ibid.*, 88.

48. Staněk, *Odsun*, 75.

49. Jaroslav Stránský was a leader of the Czech National Socialists, a left-wing nationalist party unrelated to the Nazi Party in Germany.

50. Telephone report of Bedřich Pokorný, Velitel Národní bezpečnostní stráže pro Moravu v Brně, to Ministry of Interior, 2 June 1945. SÚA, MV-N, carton 254 #160.

of the Red Army.” Given the confusion surrounding the whole event, Pokorný wanted to know what to do with the Germans he had diverted. Returning them to Brno, where internment camps were overfilled and the population was seething, was out of the question, “for reasons of prestige and politics.”⁵¹ Between 4,000 and 5,000 Germans remained in internment camps indefinitely, with the rest eventually allowed to return to Brno and its surroundings.⁵²

An internal memo of the Ministry of Interior concluded, “From the viewpoint of state security, this kind of half-organized transfer (*odsun*) of Germans is undesirable, because it does not provide for enough time for the division and selection of those Germans who have committed war crimes and other offenses.” The report recommended that the Interior Minister contact the ministers of defense and justice (Svoboda and Stranský) to determine whether they truly had sanctioned the Brno expulsions. In the event that they had, the report noted, it would contradict the position of the government, a problem that should be discussed by all ministers at the next ministerial council.⁵³

In the end, this exercise in hate and confusion resulted in the deaths of over 1,700 Germans. The majority of deaths (1,062) were recorded in makeshift refugee camps in Austria, which at first refused to accept the expellees. On Czechoslovak territory 629 Germans were reported dead, most from epidemics in the Pohořelice camp.⁵⁴ Still more deaths, during the trek from Brno to the border, were not recorded.⁵⁵

The case of the Brno Death March, as survivors came to call it, tells us a good deal about perpetrators, power, and politics in the summer months of 1945. The most complex, and still largely unexplored, aspect of the Brno expulsion is the nature of the popular pressure for a solution to the German question. This is one of many cases that summer when the masses proved to be more radical than the elites. But there is no question that the citizen delegation on May 30 had absorbed the elite vocabulary, seeking “a radical solution to the German question in Brno,”⁵⁶ a phrase similar to those used by Beneš, Communist leader Klement Gottwald, and others on numerous occasions. Just as interesting is their justification that Germans were taking up much-needed food and housing. Brno Czechs thought of their German neighbors as outsiders, latecomers who had less right to now scarce resources than Czechs did. As their material

51. *Ibid.*

52. Staněk, *Perzekuce*, 89. That means that between 5,000 and 6,000 Germans of the original 30,000 were able to return home.

53. Referát plk. Bartíka p. ministru vnitra, undated (June 1945). SÚA, MV-N, carton 254 #160.

54. Staněk, *Perzekuce*, 89–90.

55. See the accounts of the march reproduced in Schieder, *Documents on the Expulsion*. Maria Zatschek reported that “hundreds” died during the march (Schieder, 484).

56. As reported in Interior Ministry memo #Z-379/45, 1 June 1945. SÚA, MV-N, carton 254 #160.

interests dictated, they conflated the housing problem with the German problem and demanded immediate solutions.

The Brno National Committee met these demands, ironically, in the context of democratic contestation. Throughout Czechoslovakia, Communists and Czech National Socialists⁵⁷ were locked in a battle for the political allegiance of postwar Czech voters. The Germans became objects in a bidding war, in which leading parties sought to prove themselves the toughest, the most in tune with popular anger. In the Brno case, both Communist union leaders and a Czech National Socialist delegation made the expulsion demands on behalf of the populace.⁵⁸ Neither party in the divided National Committee felt it could afford to look soft, so both voted for the expulsion.

Had there been time, intervention from any of a number of authorities could have stopped the expulsion. The Soviet army could simply have denied permission when asked on May 30. The Czechoslovak army's approval was considered necessary, and it appears to have sanctioned the decision, as well as provided an officer to lead the column on its haphazard march. The Communist-led Interior Ministry, through its security representative, tried to redirect it, but was foiled by the haste of the expulsion and a lack of transportation. This is a chaotic administrative picture, where policies are unclear or conflict, where local actors have little incentive to resist radical demands for revenge and even murder.

Werewolves on the Loose: Massacre at Ústí nad Labem (Aussig)

Almost as soon as the war ended, the Czech borderlands were filled with rumors of Nazi terrorist bands, known as werewolves. At the time, local officials and the central government repeatedly referred to such groups as justification for repressive measures against Germans. Political rhetoric accusing Germans of having served as a fifth column for Hitler fed public stereotypes of Germans as aggressive and dangerous. Drawing from Hitler's arsenal of methods for marking and isolating Jews, localities commonly required Germans to wear white armbands emblazoned with a large N, meaning German (*Němec*).⁵⁹ The massacre of Germans in Ústí nad Labem following a factory explosion at the end of July 1945 illustrates the ease with which werewolf rumors and Czech collectivist anti-German mentalities could fuel popular violence.

57. The Czech National Socialists were unrelated to the German party of the same name. Founded in the 1890s as a socialist alternative to the nationalist Young Czechs, the party evolved during the interwar period into a nationalist alternative to the Social Democrats. The party's most prominent member, at least before his election as president in 1935, was Edvard Beneš.

58. Staněk, *Perzekuce*, 87–88.

59. Staněk, *Odsum*, 82.

An industrial center in northern Bohemia, Ústí was 77 percent German in 1930. After its annexation to the Reich in 1938, the city's official Czech population declined by almost 20,000, with Czechs making up around 8 percent (8,500) of the total in a 1939 census.⁶⁰ Most Czechs appear to have left Ústí after the Munich Pact, though some Czechs may have "switched" and become Germans.⁶¹ At the end of the war, a group of local Czechs formed a "revolutionary national committee" in Ústí, taking control of the city from German authorities just in time to greet the first wave of Red Army troops on May 9. Revolutionary Guards began arriving from Prague on May 13 and would remain to keep a dubious order until the end of the summer. A Czech observer wrote of this first wave of guards, "They were primarily thieves and prostitutes, armed to the teeth, who walked the streets in the light of day shooting out German language signs and stealing whatever they could."⁶² The Czechoslovak army also sent a few hastily assembled units a few days later to secure Ústí's vital railroad connections.⁶³

In the second half of May, a range of Czech armed groups, including army units, security forces, and Revolutionary Guards carried out "mopping-up" (*vyčist'ovací*) actions against Germans suspected of collaboration with the Nazi regime or of membership in werewolf bands. Czechs interpreted collaboration broadly, interning Germans accused of "*hejlování*" (using the *Heil* salute), membership in the Nazi Party or party organs, and even attending German social events after the liberation. Thousands of Germans ended up in internment centers and concentration camps over the next few months, with an official death count of 286 (many from typhus).⁶⁴ Army and security forces also worked with the local National Committee to "cleanse" selected neighborhoods and villages of Germans. From June to August, Czechs expelled close to 22,000 Germans across the nearby border into Saxony.⁶⁵ The German historian A. Bohmann

60. Zdeněk Radvanovský, "Nucené vysídlení a odsun Němců z města a okresu Ústí nad Labem v letech 1945–1946" (Forced Resettlement and the Transfer of Germans from the Town and District of Ústí nad Labem from 1945–1946), in *Studie o sudetoněmecké otázce* (Studies on the Sudeten German Question), ed. Václav Kural (Prague, 1996), 132–33.

61. Jeremy King documents a similar "switching" in the south Bohemian town of České Budějovice (Budweis) during the Nazi occupation. Around 11 percent of Czechs in the Budweis district made the switch in 1939. See King's "Loyalty and Polity, Nation and State: A Town in Habsburg Central Europe, 1848–1948" (Ph.D. diss., Columbia University, 1998), 331.

62. A. Piřil, *Kronika města Ústí nad Labem za válečná léta 1938–1945* (Chronicle of Ústí nad Labem During the War Years 1938–1945), 1947. Quoted in Radvanovský, "Nucené vysídlení," 137.

63. Radvanovský, "Nucené vysídlení," 137–38.

64. *Ibid.*, 139–40. Radvanovský puts the official total of internees at 5,458, but adds that many more were interned before official records began in late June. The official death count of 286 included some violent deaths immediately following liberation and many from malnutrition and disease, including 160 deaths from typhus in late 1945.

65. *Ibid.*, 140–43. Around 1,600 Germans remained in concentration camps in the region at the end of July. Ministry of Information report to Ministry of Interior, 4 August 1945, p. 5. Archiv Ministerstva vnitra [Archive of the Ministry of Interior] (AMV), Prague, LM:11873.

argues that the goal of anti-German actions of the summer of 1945 in Ústí was “to destroy and change as fast as possible the German character of the town and the region.”⁶⁶

As the official cleansing actions continued in July, reports of werewolf terrorist attacks kept Czechs on edge in the Ústí region. The Czech historian Tomáš Staněk views the reports as an effort by the Czech government to maintain a sense of urgency in its drive to win from the Allies formal acceptance of a population transfer.⁶⁷ But the reports were also the manifestation of a popular sense of German danger.⁶⁸ In a telling front page headline in early August, the Czech National Socialist newspaper *Společné slovo* proclaimed “The poison of the werewolf is in the soul of every German.” The only way to eradicate the werewolf threat, the article concluded, was “to carry out the transfer of the Germans.”⁶⁹ Historians have not uncovered evidence of any organized German terrorist activity, but werewolf hysteria nonetheless sparked repeated cases of violence against Germans during the summer of 1945.⁷⁰ The image of the werewolf, half-man, half-animal, both mirrored and encouraged Czech perceptions of German danger in the wild expulsion period. With Germans declared universally “unreliable” (*nespolehlivý*) by Czech officials, many Czechs saw them as potential wolves, inhuman killers waiting for an opportunity to attack.

When a massive explosion tore apart an arms depot in a suburb north of Ústí, Czechs immediately assumed it to be a case of werewolf terrorism.⁷¹ Within minutes of the explosion, a group of Czechs began attacking unarmed Germans on Ústí's main bridge, the point from which the billowing black smoke was best visible. Wearing the required white armbands, Germans were easy to identify on the bridge, and Czechs began beating them and then throwing them into the Elbe.⁷² Revolutionary Guards joined the melee and shot at Germans floundering in the river below. A crowd of Czechs also gathered on Ústí's main

66. A. Bohmann, *Die Ausweisung der Sudetendeutschen dargestellt am Beispiel des Stadt- und Landkreises Aussig* (Marburg, 1955), 50. Quoted in Radvanovský, “Nucené vysídlení,” 141.

67. Staněk, *Perzekuce*, 131.

68. In a recent dissertation, Andrei Bell (a.k.a. Andrew Bell-Fialkoff) documents the common image in Czech periodicals in 1945 of Germans as “dangerous guests.” See Bell, “The Expulsion of the Sudeten Germans,” 293.

69. “Jed werwolfů v duši každého Němce” (The Poison of the Werewolf is in the Soul of Every German), *Společné slovo*, 7 August 1945, 1. The Communist press made a similar argument in a number of articles in July of 1945. See “Očistíme nemilosrdně naše pohraničí od německých vlkodlaků. Bezpečnost republiky vyžaduje rychlého vystěhování Němce” (We Will Cleanse Mercilessly Our Borderlands of German Werewolves: The Security of the Republic Demands the Rapid Removal of the Germans), in *Rudé právo*, 11 July 1945, 1.

70. Staněk, *Perzekuce*, 138–52.

71. Ministry of Information report to Ministry of Interior, 4 August 1945, p. 2. AMV, Prague, LM:11873.

72. The Ministry of Information report claimed that the bridge violence began when a German cried out “Germany lives! Long live Germany!” Ibid., p. 2.

square, where they attacked passing Germans, drowning a number of them in a water tank used to fight fires. The violence continued for around an hour, at which point the local National Committee declared a state of emergency and mobilized SNB officers to intervene.⁷³ Estimates of casualties vary widely, but a reliable source puts the number of Germans dead at between 50 and 100.⁷⁴

Investigators never determined the cause of the Ústí explosion, but Czech officials and local Czechs attributed it to werewolves. The speed of the Czech popular response to the blast indicates how thoroughly collectivist the Czech view of Germans had become. The immediate assumption of Czechs on the Ústí bridge was that werewolves had staged an attack. Already accustomed to thinking of Germans as alien carpetbaggers, malevolent occupiers, and now werewolf terrorists, these Czechs looked at white-banded pedestrians and saw the glint of threat and a seemingly genetic evil. This vision provided a norm justifying retribution in the face of a specific perceived crime: Czech Guards, soldiers and civilians took aim at any Germans in sight, including women and children on the bridge and in Ústí's main square, and punished them for the imputed crimes of their ancestors and compatriots.⁷⁵

Conclusion

Ethnic cleansing is not a uniquely twentieth-century phenomenon; various ethnic and religious minorities have been expelled, relocated, and murdered throughout recorded history. Examples range from the expulsion of Jews from Spain in 1492 to the Cherokee Trail of Tears in America in the 1830s. But instances of cleansing have risen substantially in magnitude and number in the twentieth century.⁷⁶ There are a number of reasons for this proliferation. First, this century's cleansing is a product of widespread national identification and

73. Radvanovský, "Události 31. července 1945 v Ústí nad Labem" (Events of 31 July 1945 in Ústí nad Labem) in Kural, *Studie*, 120–22.

74. Staněk, *Perzekuce*, 136.

75. Ironically, Minister of Interior Nosek and Minister of Defense Svoboda concluded that the Ústí "pogrom" happened because the Czech authorities had not dealt harshly enough with Germans in the previous weeks. "As long as we and the general public act firmly [toward the Germans]," Svoboda said the day after the explosion, "then the street will not rule." The assembled officials pledged a new wave of intervention to "liquidate werewolves" and the acceleration of the expulsion of the remaining two million "unreliable" Germans. Ministry of Information report to Ministry of Interior, 4 August 1945, p. 8. AMV, Prague, LM:11873.

76. In a perceptive article on genocide in history, Jared Diamond shows an interesting pattern in genocidal activity since the fifteenth century. Before 1900, most genocides took place as a result of colonial encounters, with Europeans (or descendants of Europeans) destroying aboriginal peoples. From 1900–1950, the locus of genocide moved to Europe, and the pace accelerated. Since 1950, there have been no fewer than seventeen genocides, predominantly in Third World countries in Africa and Asia. Diamond blames the twentieth-century increase in genocides on denser populations, improved communications, and improved technologies. See Diamond, *The Third Chimpanzee: The Evolution and Future of the Human Animal* (New York, 1992), 284–97.

nationalism. It is the result of the logic of nation-building taken to an extreme end, that of a pure, or supposedly pure, national state. Second, it feeds off a modern urge to rationalize, to engineer societies and populations.⁷⁷ The Enlightenment spread the modern notion that governments can, through rational policy, change societies for the better. But the twentieth century has spawned the dangerous corollary that governments can force, rather than inspire, changes in their societies. Third, cleansing and genocide on the scale seen during this century have made ample use of modern technologies, in particular trains, machine guns, and bureaucracies.⁷⁸ This is not to condemn the modern age as inherently prone to such a disaster as ethnic cleansing, but it is an ever-present possibility in places threatened with the breakdown of stable legal and moral norms.

To understand how such a breakdown can lead to ethnic cleansing, I propose an analysis starting at the broadest level of causality and narrowing to a focus on perpetrators in particular cases of cleansing. In postwar East Central Europe we find a set of conditions shared by the regions that were ethnically cleansed. All had been occupied by Nazi Germany at some time during the war. All had witnessed unprecedented violence during the wartime years, much of it racially or ethnically motivated. All were pawns in the early stages of the Cold War, which was being played out in negotiations over the shape of postwar Europe. Even so, we cannot stop there, attributing the expulsions solely to Hitler's example and to Stalin's goal of building a bulwark of client states in Eastern Europe. Certainly Stalin allowed, even encouraged the cleansing of Poland and Czechoslovakia of Germans. But plans for expulsion originated with the Czechs and Poles, and they were responsible for the violent form cleansing took in the summer of 1945.

So we need to look more closely at the development of the expulsion idea among Czechs, Poles, and their leaders. In 1918, new national states found themselves with pressing minority problems, but scarcely anyone proposed the expulsion of minorities.⁷⁹ How, then, do we find this option being so hotly

77. There is a sizable literature on the relationship of "modernity" to the Holocaust and other twentieth century cases of human engineering. See in particular the stimulating *Modernity and the Holocaust* (Ithaca, 1989) by the sociologist Zygmunt Bauman. For a critical view of the modernization theories, see Michael Burleigh, *Ethics and Extermination: Reflections on Nazi Genocide* (Cambridge, 1997) 169–82.

78. On technology and genocide, see Alan Beyerchen, "Rational Means and Irrational Ends: Thoughts on the Technology of Racism in the Third Reich," *Central European History* 30, no. 3 (1997): 386–402. Beyerchen makes the argument that bureaucracy, by shaping possibilities for action, functions as a kind of technology. Incidentally, the case of Rwanda suggests that old-fashioned methods (machetes) can be just as destructive as newer technologies.

79. The founding father and first president of Czechoslovakia, Tomáš Masaryk, raised and rejected the idea of a transfer of minorities in a 1918 book on the postwar shape of Europe. His reason seems quaint in retrospect: it would be impossible to convince them to move! Tomáš Garrigue Masaryk, *Nová Evropa* (New Europe) (Brno, 1994 [1918]), 107–9.

debated in the Czech underground in 1939–1940, well before Hitler's final solution took shape? Certainly there is a good deal of truth to claims of Nazi influence on Czech policy; Václav Havel has recently labeled this the "infectious nature" of the Nazi "ethnic concept of guilt and punishment."⁸⁰ But while Hitler's *völkisch* vocabulary appears regularly in correspondence between Beneš's London government and the underground, we also find references to the precedent of the Greco-Turkish population exchange (overseen by the League of Nations) and positive evaluations of it by observers in the West. Hitler's radicalization of Europe may have been a decisive factor in sparking postwar cleansing, but the idea was in the air before he launched his murderous drive to reengineer Eastern Europe.⁸¹

The idea of transfer fit easily into Czech nationalist mythology. Familiar formulations, such as German colonization after the Battle of White Mountain, reappeared again and again in postwar public discourse. From the nineteenth century through the interwar period, many Czech nationalist thinkers believed that conflict with Germandom had played a crucial role in forming Czech identity. National identity is in essence a set of stories implying a common past and pointing toward a common future. Many stories central to the Czech canon depicted Germans in the role of invader, colonist, or overlord. Before 1918, these stories fed a modest resentment of Habsburg rule and a growing distaste for German neighbors in Bohemia and Moravia. After 1918, myth became a crucial buttress of Czechoslovak legitimacy. As Czechs toppled German statues and tried to legislate a reversal of White Mountain, they were seeking to cleanse the symbolic landscape of all remnants of German and Habsburg influence.

How did symbolic cleansing become the real thing? Battles over symbols are common to national struggles everywhere, both past and present, and such battles do not inevitably lead to violence and expulsion. In the Czech case, a particular set of conditions made the rhetorical real, and gave myths and language the potency of legal norms. By discrediting and dismantling Czechoslovakia's prewar political system, Hitler prepared the way for the moral and legal chaos that would follow liberation.⁸² For months after the Beneš government's return

80. Václav Havel, address on Czech-German relations, 17 February 1995, reprinted in the *Newsletter of the Embassy of the Czech Republic* 3, no. 3 (March 1995): 4.

81. In fact, American academia is still producing the occasional work that proposes population transfer as a legitimate solution to minority problems today. See Andrew Bell-Fialkoff's troubling book, *Ethnic Cleansing* (New York, 1996). Bell-Fialkoff considers "the transfer of Germans from Czechoslovakia by the Allies [*sic*] in 1945-47 [*sic*]" a paradigmatic case of justified expulsion (p. 220). He draws on a similar argument by the American political scientist Joseph Schechtman in the 1960s. See Schechtman, *Postwar Population Transfers in Europe, 1945-1955* (Philadelphia, 1962).

82. Making a slightly different argument, Jan Gross cites "wartime experience of spiritual crisis, crisis of values, and normative disorganization" as a precondition for the Communist seizure of power in East Central Europe. Gross, "War as Revolution," in *The Establishment of Communist Regimes in Eastern Europe, 1944-1949*, ed., Norman Naimark and Leonid Gibianskii (Boulder, 1997), 24.

in 1945, it encouraged a retributive mood and failed (or refused) to establish consistent legal norms. Without legal consistency, local officials, paramilitary organs, and individuals frequently enforced their own law. In a sign of the times, a memorandum of the Ministry of Agriculture urged National Committees “not to wait until relevant laws are passed, but with [their] own democratic organs to take power in Czech villages and return control of Czech soil [currently inhabited by Germans] to Czech hands.”⁸³ Frequently left to their own devices when it came to Germans, many Czechs employed a code of conduct conditioned by decades of thinking of Germans as foreigners and seven years of thinking of them as lethally dangerous. This socialized belief system resided in a set of linguistic codes, which gained a particular power during the period of weak legal norms following the war. Among other stories vilifying Germans, the White Mountain myth became a rallying cry: the German carpetbaggers and werewolves must go!

The case of the Brno Death March indicates how multiple levels of causality interacted to produce an imperative for expulsion, and how administrative chaos, miscommunication, and malice combined to make many such cleansing actions deadly. Czech leaders, drawing from an international and popular discourse, set a tone that legitimized extreme solutions to the German problem. Local historical animosities combined with anger over the Nazi occupation to make Brno into a tinderbox. Food and housing shortages provided the immediate spark for demands that the Germans must leave. Local politicians acted on these demands for reasons of political expediency, and the Soviet army was indifferent. Administrative chaos prevented the central government from intervening to limit damage done.

In Ústí nad Labem, Czechs again took matters into their own hands, dispensing mob justice against innocent Germans after an explosion north of the city. Conditioned by a generation of collectivist anti-German rhetoric, many Czechs came to see all Germans as carrying the werewolf gene, deceptively human, but in reality terrorist monsters. The massacres in Ústí were unique in extent, but not in kind. Both Czech and German eyewitnesses and scholars have documented hundreds of cases of sadism and popular violence toward Germans during the summer of 1945. Very few of the perpetrators were punished or even investigated. The Czechoslovak government in fact encouraged expulsions and was not averse to popular justice as long as it did not excessively blacken the Czechs' reputation abroad.

83. “Směrnice pro Národní výbory o nejn nutnějších opatřeních v zemědělství” (Directives for National Committees Concerning the Most Pressing Measures in Agriculture), Ministry of Agriculture, 10 May 1945, p. 2. SÚA, Ministerstvo zemědělství (Ministry of Agriculture) (MZ-S), carton 372, #195.

But as I have shown, simply blaming the Czech government or Stalin or any other macro actor is insufficient for explaining the breadth and severity of ethnic cleansing in postwar Czechoslovakia. Likewise, those who blame a few sinister leaders for recent cleansing in the former Yugoslavia ignore the popular mentalities and local dynamics that inform the actions of individual perpetrators. The Czech case suggests a complex interaction between policy on the ground and policy in government, between popular mythology and elite political rhetoric. Ethnic cleansing is not new to the 1990s. It is time to draw on historical cases and think comparatively about this scourge of the twentieth century.

PRINCETON UNIVERSITY